

บทที่แปด

ยุคสุดท้ายของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และ ประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย

ก.ยุคสุดท้ายของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช

1. พระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเป็นพระโอรสองค์สุดท้ายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี ประสูติในวันพุธที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2436 มีพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายประชาธิปกศักดิ์เดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ทรงเป็นพระราชอนุชาร่วมพระราชบิดาและพระราชมารดาเดียวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภายหลังที่ทรงศึกษาวิชาขั้นต้นในประเทศไทยแล้ว ได้เสด็จไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ โดยทรงเข้าเรียนที่โรงเรียนมัธยมอีตัน (Eton) ต่อมาได้ทรงศึกษาวิชาทหารต่อที่เมืองวูลลิช เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้เสด็จกลับประเทศไทย และเข้ารับราชการประจำกรมมหาดเล็กรักษาพระองค์ได้เลื่อนยศตามลำดับจากร้อยตรีเป็นนายพันเอก ทรงมีตำแหน่งเป็นปลัดกรมเสนาธิการทหารบก และต่อมาได้ทรงเป็นผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ 2¹

ใน พ.ศ. 2461 ได้ทรงอภิเษกสมรสกับหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี พระธิดาในสมเด็จพระกรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฎ์

เมื่อแรกทรงกรม ทรงได้รับสถาปนาเป็นกรมขุนสุโขทัยธรรมราชา และในปี พ.ศ. 2468 ได้เลื่อนพระเกียรติยศเป็นกรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2468 นั้น ปรากฏว่าไม่ทรงมีพระโอรสเลย มีแต่พระราชธิดาอยู่พระองค์เดียวคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ ซึ่งตามกฎมณเฑียรบาลแล้วไม่ทรงมีสิทธิในราชบัลลังก์ แต่ก่อนเสด็จสวรรคต

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาณัติกรมกำหนดให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา สืบราชสมบัติต่อไป ถ้าพระองค์ไม่มีพระราชโอรส ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงได้ขึ้นครองราชสมบัติต่อมาเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 7 แห่งราชวงศ์จักรี

2. ปัญหาในการบริหารประเทศในสมัยรัชกาลที่ 7

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มิได้ทรงเตรียมพระองค์หรือทรงหวังมาก่อนเลยที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ เมื่อขึ้นครองราชสมบัติจึงได้ทรงจัดตั้ง **อภิรัฐมนตรีสภา** ขึ้น ทำหน้าที่ถวายคำแนะนำพระเจ้าแผ่นดินในการบริหารงานบ้านเมือง และช่วยควบคุมการบริหารงานของคณะเสนาบดี อภิรัฐมนตรีสภานี้ประกอบด้วยเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่ทรงมีประสบการณ์ในการรับราชการมามากมายดังนี้คือ

- สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นประธาน (ต่อมาเมื่อเสด็จทิวงคต พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงแต่งตั้งให้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นประธานแทน)

- สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
- สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ
- สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
- กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาท²

นอกจากนั้นยังทรงแต่งตั้ง **องคมนตรีสภา** ขึ้นอีก ในปีพ.ศ. 2470 มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาและเสนอความคิดเห็นในการปกครองประเทศ องคมนตรีสภาประกอบด้วยเจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ โดยมีพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรเป็นประธาน แต่ปรากฏว่าอภิรัฐมนตรีสภามีอำนาจมากกว่าในการถวายคำแนะนำพระมหากษัตริย์³

การที่อภิรัฐมนตรีสภามีแต่สมาชิกที่เป็นเจ้านายทั้งสิ้นทำให้พวกเขาในเวลานั้น ไม่พอใจเพราะเห็นว่าอภิรัฐมนตรีสภาควรจะมีข้าราชการชั้นเจ้าพระยาเข้าร่วมด้วย จึงเกิดมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ขึ้นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงอ่อนแอเกินไปและตกอยู่ใต้อิทธิพลของพระบรมวงศานุวงศ์⁴

ปัญหาสำคัญที่ประเทศไทยต้องเผชิญอยู่ในเวลานั้นคือปัญหาเศรษฐกิจ งบประมาณแผ่นดินไม่สมดุลย์กัน เพราะรายจ่ายมีมากกว่ารายรับ สาเหตุประการหนึ่งก็เพราะในปลายสมัยรัชกาลที่ 6 มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในราชสำนักเป็นอย่างมาก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงพยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยการตัดรายจ่ายของประเทศลง เรื่องการกู้เงินจากต่างประเทศนั้น ไม่ทรงยอมทำ เพราะจะเปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทยได้ และการชำระหนี้สินก็จำต้องเก็บภาษีเพิ่มเองจากราษฎร⁵ การตัดรายจ่ายของประเทศทรงเริ่มที่พระองค์เองก่อน คือทรงตัดเงินเดือนส่วนพระองค์ที่เคยได้ปีละ 9 ล้านบาท ลงเหลือปีละ 6 ล้านบาท ยุบจำนวนมหาดเล็กจาก 3,000 คน ลงเหลือ 300 คน⁶ ทรงพิจารณายุบกรมกองต่าง ๆ ที่ไม่สำคัญลงบ้าง เช่น ยุบกระทรวงมรุชาธร (Privy Seal) ไปรวมกับสำนักราชเลขาธิการ ยุบกระทรวงพาณิชย์ไปรวมกับกระทรวงคมนาคม ตั้งเป็นกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ในส่วนภูมิภาค โปรดฯ ให้ลดจำนวนมณฑลลงจาก 18 มณฑลเหลือเพียง 14 นอกจากนี้ยังได้ทรงพิจารณาปลดข้าราชการที่ทรงเห็นว่า มีจำนวนมากเกินความจำเป็นในขณะนั้นออกเสียหลายร้อยคน⁷ ทำให้ฐานะการเงินของประเทศค่อยๆ ะต้องขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็เริ่มมีผู้ไม่พอใจมาตรการลดรายจ่ายของประเทศเช่นนี้มากขึ้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการที่ถูกปลด

การแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยการลดรายจ่ายของประเทศ เป็นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ทำให้ฐานะการเงินค่อยๆ ะต้องขึ้นชั่วคราวหนึ่งเท่านั้น ในเวลาต่อมาได้มีปัจจัยสำคัญจากภายนอกประเทศที่มีผลให้ฐานะเศรษฐกิจของไทยกลับทรุดโทรมลงอีก สิ่งนั้นคือเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำขึ้นทั่วโลก (Great depression) ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี 2472 สินค้าในตลาดโลกมีราคาตกต่ำลงมากมาย ประเทศไทยถูกกระเทือนจากภาวะนี้ด้วย เพราะไม่สามารถขายข้าวซึ่งเป็นสินค้าออกสำคัญได้ในปริมาณและราคาที่เคยขาย ในปีพ.ศ. 2474 อังกฤษได้ยกเลิกมาตรฐานทองคำเสีย เพื่อให้ค่าของเงินปอนด์ถูกลง สินค้าของอังกฤษจะได้มีราคาถูกลงและขายออกได้มากขึ้น ไทยในขณะนั้นยังไม่ยอมยกเลิกมาตรฐานทองคำตามอังกฤษ ถึงแม้ว่าเงินตราของไทยจะผูกพันกับเงินปอนด์สเทอลิงอยู่มากก็ตาม ฉะนั้นเงินบาทจึงมีค่าสูงขึ้นเป็น 8 บาทต่อหนึ่งปอนด์ ซึ่งแต่ก่อนอัตราแลกเปลี่ยนคือ 11 บาทต่อหนึ่งปอนด์⁸ ที่ปรึกษาการคลังของรัฐบาลไทยซึ่งเป็นคนอังกฤษชื่อ E.L. Hall แนะนำให้คงรักษาเงินบาทไว้ในระดับสูง ตลาดข้าวสำคัญของไทยคือ มลายู สิงคโปร์ ฮองกง

ซึ่งใช้เงินสเตอลิงจึงไม่สามารถซื้อข้าวจากไทยได้ ชาวไทยก็ขายไม่ออก ในที่สุดรัฐบาลจึง ตกลงใจลดค่าเงินบาทตามไปด้วย แต่การเปลี่ยนแปลงนี้เข้าไปเสียแล้วสำหรับแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจของไทย ปรากฏว่าในปี 2474 นั้นงบประมาณรายได้ของประเทศต่ำกว่ารายจ่าย อยู่ถึง 11 ล้านบาท⁹ ไทยพยายามเจรจาขอกู้เงินจากฝรั่งเศสก็ไม่สำเร็จ¹⁰ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงต้องหันไปใช้นโยบายลดรายจ่ายของประเทศอีกเป็นครั้งที่สอง กระทรวง ทหารเรือถูกยุบไปพร้อมกับกระทรวงสงครามและตั้งเป็นกระทรวงกลาโหมขึ้น จำนวนมณฑล ลดลงเหลือ 10 จากที่มีอยู่ก่อน 14 มณฑล และจำนวนจังหวัดลดจาก 79 เป็น 70 มีการ ปลดข้าราชการอีกเป็นอันมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย รวมทั้งลดเงินเดือน ข้าราชการทั้งพลเรือนและทหาร ข้าราชการกระทรวงกลาโหมจะถูกปลดและลดเงินเดือน มากกว่ากระทรวงอื่น ทำให้พวกทหารเกิดความไม่พอใจเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระ ปกเกล้าฯ ถึงกับต้องทรงเปิดโอกาสให้ทหารมาเข้าเฝ้าและทรงอธิบายให้เห็นความจำเป็น ว่า พระองค์ไม่เคยประสงค์จะปลดหรือลดเงินเดือนข้าราชการเลย แต่ความจำเป็นทำให้ พระองค์ต้องทำเช่นนั้น และทรงหนักพระทัยเรื่องการลดรายจ่ายของแผ่นดินครั้งนี้มาก กว่าครั้งแรก

ผลของนโยบายตัดรายจ่ายของประเทศในครั้งนี้ ทำให้งบประมาณแผ่นดินในปี พ.ศ. 2475 สมดุลย์ขึ้น คือรายจ่ายไม่สูงกว่ารายได้ ในปี 2475 รายได้ของประเทศมีประมาณ 74,846,000 บาท ส่วนรายจ่ายมี 74,455,160 บาท¹¹ แต่ความไม่พอใจในหมู่ข้าราชการมิได้ ลดน้อยลง เพราะข้าราชการที่โดนปลดต้องกลายเป็นผู้ไร้งานเนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถ จัดหางานอื่น ๆ ให้ทำการชดเชยได้ นอกจากนั้นรัฐบาลยังให้มีการเก็บภาษีเงินได้ขึ้น อีก และผู้ที่กระทบกระเทือนจากการเก็บภาษีนี้มากที่สุดคือข้าราชการ ความไม่พอใจเช่น นี้ จึงเป็นปัจจัยประการสำคัญที่ทำให้บุคคลคณะหนึ่งซึ่งประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ และข้าราชการพลเรือน ร่วมกันก่อการปฏิวัติล้มระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช เสียในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 นั้นเอง

3. พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย

ความจริงนั้น พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ก็ได้ทรง พยายามแนะนำให้ประชาชนรู้จักการปกครองแบบประชาธิปไตยไปที่ละขั้น ในสมัยรัชกาล ที่ 5 ได้ทรงสนับสนุนการศึกษาเป็นการใหญ่ เพราะทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นรากฐานของ

ระบอบประชาธิปไตย และทรงปรับปรุงการปกครองให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับประเทศทางตะวันตกหลายประการ การที่ยังไม่พระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรในสมัยนั้นมีใช่เพราะพระองค์หวงแหนพระราชอำนาจ แต่ทรงเห็นว่าราษฎรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งยังขาดความกระตือรือร้นที่จะปกครองตนเอง จึงจำเป็นต้องรอจนถึงเวลาอันควร¹² ในสมัยรัชกาลที่ 6 ก็ทรงมีนโยบายเช่นเดียวกับพระราชบิดา คือทรงพยายามแนะแนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตยให้กับข้าราชการต่อไป เช่น ทรงตั้งดุสิตธานี การให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ แต่ยังมีได้พระราชทานรัฐธรรมนูญ เพราะทรงเห็นว่ายังไม่ถึงเวลา

มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ นี้ ทรงมีนโยบายสำคัญประการหนึ่งคือ พยายามสนับสนุนการศึกษาของประชาชน แม้ในขณะที่ต้องทรงตัดรายจ่ายของแผ่นดินด้วยประการต่าง ๆ แต่ก็ได้ทรงตัดรายจ่ายเรื่องการศึกษาลงเลย ทั้งนี้เพราะมีพระราชประสงค์จะให้การศึกษาช่วยให้ราษฎรมีความรอบรู้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น ในปลายสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น การให้ทุนเล่าเรียนหลวงแก่คนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศต้องหยุดชะงักไปเพราะขาดแคลนงบประมาณ แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้โปรดฯ ให้มีทุนเล่าเรียนหลวงต่อไปตามเดิม และโปรดฯ ให้จัดสรรงบประมาณสำหรับบำรุงการศึกษาถึงปีละ 3 ล้านบาท แทนการเก็บเงินบำรุงการศึกษาจากราษฎร เพราะทรงเห็นว่าทำให้ราษฎรเดือดร้อน¹³

ในที่สุดในปี 2475 ขณะประทับอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อรับการผ่าตัดรักษาพระเนตร ในการให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ก็ทรงประกาศให้ทราบถึงนโยบายของพระองค์เกี่ยวกับระบบประชาธิปไตย ว่าพระองค์เตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนอยู่แล้ว และเมื่อเสด็จกลับจากสหรัฐอเมริกา ก็ได้มีรับสั่งให้พระยาศรวิศาลวาทน์ที่ปรึกษา กระทรวงการต่างประเทศ และนายเรมอน สตีเวนส์ (Mr. Raymond B. Stevens) ที่ปรึกษา กระทรวงการต่างประเทศ ให้ไปเตรียมร่างรัฐธรรมนูญมาให้แก่พระองค์ เพราะมีพระประสงค์ที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนให้ทันวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นวันครบรอบ 150 ปีของการสถาปนากรุงเทพฯ และพระราชวงศ์จักรี แต่ปรากฏว่าแผนการของพระองค์ถูกคัดค้านอย่างรุนแรงจากอภิรัฐมนตรีสภา ที่มีความเห็นว่า

ประเทศไทยยังไม่พร้อมสำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย¹⁴ การพระราชทานรัฐธรรมนูญจึงต้องหยุดชะงักไป จนกระทั่งคณะราษฎรได้ก่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จในเดือนมิถุนายน 2475

ข. ประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย

1. การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎรในปี พ.ศ. 2475

สาเหตุที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

1. เนื่องจากความอ่อนแอของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์มิได้เตรียมพระองค์มาก่อนที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจสิทธิขาดเต็มที่ จึงทำให้อภิรัฐมนตรีสภาซึ่งประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่มีอำนาจมากในนโยบายการปกครองประเทศ¹⁵ เช่นสามารถยับยั้งพระราโชบายในการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนได้

2. อุดมการณ์ทางการเมืองแบบประเทศทางตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้แพร่หลายเข้ามาในหมู่คนไทย ผู้มีส่วนสำคัญที่นำเอาอุดมการณ์ระบอบประชาธิปไตยเข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทยในสมัยต้น ๆ คือชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย เช่น พวกบาทหลวง พ่อค้า และข้าราชการ ในระยะหลังคือพวกนักเรียนไทยที่ได้เดินทางไปศึกษาในยุโรป โดยเฉพาะที่ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน เช่น นายปรีดี พนมยงค์ ร.ท.แปลก ชีตะสังคะ ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน ร.น.นายประยูร ภมรมนตรี ฯลฯ บุคคลเหล่านี้ได้เห็นความเจริญในด้านต่าง ๆ ของประเทศในยุโรปอันเนื่องมาจากการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงปรารถนาที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยบ้าง โดยมีความเห็นว่า ถ้าให้ราษฎรมีสหิทธิมีเสียงในการปกครองประเทศแล้วจะเป็นทางนำความเจริญมาสู่ประเทศได้รวดเร็วขึ้น นักศึกษาเหล่านี้เห็นว่า การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว ย่อมทำให้พระองค์ดำเนินนโยบายผิดพลาดได้ง่าย เพราะขาดความรู้ในกิจการด้านต่าง ๆ และบางเรื่องที่พระมหากษัตริย์ทรงวินิจฉัยสั่งการลงไปนั้น อาจไม่ใช่ความต้องการของประชาชนเป็นส่วนรวมก็ได้¹⁶

3. การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชในสมัยรัชกาลที่ 7 ปรากฏว่ามีบุคคลบางกลุ่มโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบรมวงศานุวงศ์ได้รับอภิสิทธิ์เหนือบุคคลทั่วไป เช่น ผู้ดำรงตำแหน่งสูง ๆ ทางราชการทั้งพลเรือนและทหาร มักเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ (ในสมัยรัชกาลที่ 6 ในบรรดากระทรวงทั้งหมด 12 กระทรวง มีขุนนางเป็นเสนาบดีอยู่ถึง 8 กระทรวง และมีพระบรมวงศานุวงศ์เป็นเสนาบดีเพียง 4 กระทรวง แต่ในสมัยรัชกาลที่ 7 กลับมีพระบรมวงศานุวงศ์เป็นเสนาบดีถึง 7-8 กระทรวง) ทำให้ข้าราชการที่เป็นสามัญชนบางท่านและประชาชนบางส่วนเกิดความรู้สึกไม่เป็นมงคลต่อเจ้านายคิดว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ได้อำนาจของเจ้านายชั้นสูง และมีความรู้สึกเตรียมพร้อมที่จะเข้าสนับสนุนคนใดคนหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นผู้นำเข้าเปลี่ยนแปลงการปกครอง¹⁷

4. ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจตกต่ำ ซึ่งความจริงในเวลานั้นประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต้องถูกกระทบกระเทือนอยู่ด้วยกัน ในสมัยรัชกาลที่ 7 ไทยต้องประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนัก นอกจากจะเป็นผลกระทบกระเทือนมาจากเหตุการณ์ในตลาดโลกแล้ว ส่วนหนึ่งยังเป็นผลมาจากการใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยในราชสำนักในสมัยปลายรัชกาลที่ 6 อีกด้วย ทำให้งบประมาณประเทศขาดดุลย์ รัฐบาลไม่สามารถหารายได้ให้เพียงพอกับรายจ่ายได้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงต้องทรงหาวิธีตัดทอนรายจ่ายของประเทศด้วยวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น นโยบายตัดทอนรายจ่ายของพระองค์ก็ก่อความไม่พอใจในหมู่ข้าราชการมากที่สุดคือ การปลดข้าราชการที่ทรงเห็นว่าไม่จำเป็นออกจำนวนมาก ตลอดจนเงินเดือน และลดการเลื่อนชั้น เลื่อนตำแหน่ง ข้าราชการที่ปลดออกนั้น ทางราชการก็ไม่สามารถหางานอื่นชดเชยให้ได้ คนว่างงานจึงมีมากขึ้น นอกจากนี้รัฐบาลยังออกกฎหมายบังคับเก็บภาษีจากราษฎรอีก คือ ภาษีโรงเรือน ภาษีที่ดิน และภาษีเงินเดือน ทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ข้าราชการ ทหาร และราษฎรทั่วไป

คณะราษฎรผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

จากสาเหตุความไม่พอใจในรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ดังกล่าวแล้ว ทำให้บุคคลคณะหนึ่งร่วมมือกันก่อการปฏิวัติขึ้น บุคคลคณะนี้เรียกว่าคณะราษฎร ประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือและพลเรือน ผู้นำของคณะราษฎรส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ได้เคยไปศึกษาต่างประเทศ อาจแบ่งผู้นำคณะราษฎรออกได้เป็น 4 สายดังนี้

1. ฝ่ายทหารบกชั้นผู้ใหญ่ มีพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน สำเร็จวิชาการทหารจากเยอรมัน) พันเอกพระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน สำเร็จวิชาการทหารจากเยอรมัน) พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) (3 ท่านนี้มักเรียกรวมกันว่า สามทหารเสือ) และพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) เป็นผู้นำ

2. ฝ่ายทหารบกชั้นผู้น้อย มีนายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชีตะสังคะ สำเร็จวิชาการทหารปืนใหญ่จากฝรั่งเศส) เป็นผู้นำ

3. ฝ่ายนายทหารเรือ มีนายนาวาตรีหลวงสินธุ์สงครามชัย (ร.ท. สินธุ์ กมลนาวิน สำเร็จวิชาการทหารเรือจากเดนมาร์ค) เป็นหัวหน้า

4. ฝ่ายพลเรือน มีหลวงประดิษฐมนูธรรม (ดร.ปรีดี พนมยงค์ สำเร็จปริญญาเอกทางกฎหมายจากฝรั่งเศส) นายประยูร ภมรมนตรี (สำเร็จวิชาการเมืองจากฝรั่งเศส) และหลวงโกวิท อภัยวงศ์ (นายควง อภัยวงศ์ สำเร็จวิชาวิศวกรรมจากฝรั่งเศส)¹⁸ เป็นหัวหน้า

สำหรับหัวหน้าคณะราษฎรที่กล่าวนามมานี้ กล่าวได้ว่าในขั้นต้นทุกคนมีเจตนาดีต่อบ้านเมือง ต้องการให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย นอกจากนั้น ยังมีบุคคลในคณะราษฎรบางส่วนที่เข้าร่วมปฏิบัติเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เช่น ต้องการได้เป็นใหญ่เป็นโตในทางราชการ¹⁹ หากการปฏิวัติได้รับผลสำเร็จดังปรากฏในบันทึกของพันเอกพระยาทรงสุรเดชว่า

“...มันเป็นการยากที่จะรู้ความตั้งใจจริงของแต่ละคน เพราะใครเลยจะเปิดเผยความตั้งใจของตัวซึ่งไม่เป็นมงคล ความคิดที่จะกู้ชาติโดยสุจริตใจจะมีอยู่ในตัวบุคคลใดบ้าง ในจำนวนนี้ ข้าพเจ้าไม่สามารถจะหยั่งรู้ได้ แต่เท่าที่ได้ยินพูดและแสดงความประสงค์ออกมา และเท่าที่ได้สังเกตเห็นความเป็นไปออกไปกิริยาของเขาแล้ว ก็รู้ได้ทีเดียวว่า ส่วนหนึ่งต้องการบริหารงานตำแหน่งสำคัญ ๆ”²⁰

การยึดอำนาจในวันที่ 24 มิถุนายน 2475

คณะราษฎรได้ลงมือทำการปฏิวัติในเช้าตรู่ เวลา 5 นาฬิกา ของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยผู้นำฝ่ายทหารสามารถรวบรวมกำลังทหารในพระนครได้เกือบหมดและนำกำลังเข้ายึดพระที่นั่งอนันตสมาคมไว้ จัดเป็นกองบัญชาการของคณะปฏิวัติ จากนั้นได้ส่งกำลังแยกย้ายไปยึดสถานที่สำคัญของทางราชการ คือ กรมช่างแสง คลังแสง กรมไปรษณีย์

โทรเลข สถานีวิทยุ สถานีรถไฟหัวลำโพง กำลังส่วนหนึ่งได้กระจายออกไปควบคุมตัว พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่และข้าราชการคนสำคัญมาคุมขังไว้ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นองค์และตัวประกัน ดังนี้คือ

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ
นายพลตำรวจตรีหม่อมเจ้าวงศ์นิรชร
นายพันเอกหม่อมเจ้านักขัตติมงคล
นายพลโทพระยาสิทธิราชเดโชชัย เสนาธิการทหารบก
นายพลตรีพระยาเฉลิมอากาศ เจ้ากรมอากาศยาน²¹

จากนั้นคณะราษฎรได้ออกแถลงการณ์ให้ประชาชนทราบถึงเหตุผลที่ต้องเข้ายึดอำนาจการปกครองว่า เพราะต้องการจะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย และได้แถลงถึงหลักการสำคัญ 6 ประการ ในการบริหารประเทศของคณะราษฎร ดังนี้

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราช เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันให้น้อยลงมาก
3. จะต้องบำรุงความสุขสบายของราษฎรให้ทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลจะจัดหางานให้ราษฎรทำ และจัดวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ
4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน
5. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการข้างต้น
6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

คณะราษฎรได้จัดตั้งคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารขึ้น 3 นาย เป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินในระหว่างที่ยังไม่มีการประกาศรัฐธรรมนูญ คือ

พินเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา

พินเอกพระยาทรงสุรเดช

พินเอกพระยาฤทธิอัคเนย์

คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้มีจดหมายไปกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่พระราชวังไกลกังวล ที่หัวหิน ขออัญเชิญเสด็จกลับพระนครเพื่อทรงเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไปโดยอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ใจความสำคัญของจดหมายดังกล่าวมีดังนี้

“...ด้วยคณะราษฎร ข้าราชการทหาร พลเรือน ได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ได้แล้ว...คณะราษฎรไม่ประสงค์ที่จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด ความประสงค์อันยิ่งใหญ่ก็เพื่อที่จะมีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จึงขอเชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทกลับคืนสู่พระนครและทรงเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยอยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น.....”²²

คณะผู้รักษาการพระนครยังได้กราบบังคมทูลด้วยว่า ได้ควบคุมพระบรมวงศานุวงศ์องค์สำคัญ ๆ ไว้เป็นองค์ประกันแล้ว ถ้าเจ้าหน้าที่ของคณะราษฎรเป็นอันตราย องค์ประกันจะเป็นอันตรายด้วย และถ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ไม่ทรงเห็นด้วยกับข้อเสนอของคณะราษฎรหรือไม่ทรงมีคำตอบใด ๆ มาภายในหนึ่งชั่วโมงหลังจากที่ทรงได้รับหนังสือของผู้รักษาการพระนคร คณะราษฎรจะได้พิจารณาเลือกเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งขึ้นเป็นกษัตริย์แทน และปกครองประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญต่อไป

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ตัดสินใจพระทัยยอมรับข้อเสนอของคณะราษฎร เพราะเป็นพระประสงค์ของพระองค์อยู่แล้ว ที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย และเพื่อให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้เป็นไปโดยเรียบร้อยปราศจากการนองเลือด ซึ่งจะก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ได้มีพระราชสาส์นตอบผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหารมีใจความสำคัญดังนี้

“...คณะทหารมีความปรารถนาจะให้เชิญให้ข้าพเจ้ากลับพระนครเป็นกษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ ไม่อยากให้เกิดเลือดเนื้อกับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมละม้ายไม่ให้ขึ้นชื่อได้ว่าจลาจลเสียหาย

แก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าได้คิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงทำนองนี้ คือมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองตามพระธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วยเป็นตัวเชิด เพื่อให้คุณโครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปวิธีเปลี่ยนแปลงตั้งพระธรรมนูญโดยสะดวก เพราะว่าถ้าข้าพเจ้าจะไม่ยอมรับเป็นตัวเชิด นานาประเทศคงไม่ยอมรับรองรัฐบาลใหม่นี้ ซึ่งจะเป็นความลำบากยิ่งขึ้นหลายประการ ความจริงข้าพเจ้าเองในเวลานี้ก็ทราบกันอยู่แล้วว่า มีอาการทุพพลภาพและไม่มีลูกสีบวงศ์สกุล และจะไม่ทนงานไปนานเท่าใดนัก ทั้งไม่มีความปรารถนามักใหญ่ใฝ่สูง ให้เกินศักดิ์และความสามารถ ที่จะช่วยพุงชาติของเราให้เจริญเทียมหน้าเขาบ้าง พุดมานี้เป็นความจริงใจเสมอ”²³

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้เสด็จกลับมาถึงพระนครในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้เข้าเฝ้าเพื่อขอพระราชทานอภัยโทษ และคณะราษฎรเพิ่งจะทราบความจริงในตอนนี้องว่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงเคยมีพระราโชบายที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนมาก่อนแล้ว แต่ถูกอภิรัฐมนตรีสภาคัดค้านไว้²⁴ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้พระราชทานอภัยโทษแก่คณะราษฎร คณะราษฎรตกลงปล่อยพระบรมวงศานุวงศ์ที่ถูกควบคุมไว้ แต่ได้ให้เจ้านายทุกพระองค์ออกจากราชการสำหรับสมเด็จพระนครสวรรค์ฯ ได้เสด็จออกนอกประเทศไปประทับอยู่ที่เกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย

การพระราชทานรัฐธรรมนูญ

จากนั้นคณะราษฎรได้นำพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ซึ่งหลวงประดิษฐมนูธรรมและผู้ก่อการบางคนได้ร่วมกันร่างขึ้นทูลเกล้าถวายให้ทรงลงพระนามพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงลงพระนามในวันที่ 27 มิถุนายน 2475 รัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับนี้ ได้วางหลักใหญ่ ๆ เกี่ยวกับการปกครองประเทศไว้ดังนี้

1. **อำนาจอธิปไตย** เป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ได้มาจากประชาชนชาวไทย แบ่งแยกออกได้เป็น อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ราษฎรจะใช้อำนาจทั้งสามนี้โดยผ่านองค์พระมหากษัตริย์ สภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการราษฎร (เทียบเท่ากับคณะรัฐมนตรี) และศาล

2. **เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์** ได้บัญญัติไว้ว่า พระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ของประเทศ ทรงเป็นจอมทัพและเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ทรงมีพระราชอำนาจในการตราพระราชกำหนดประกาศกฎอัยการศึก ประกาศสงคราม ทำสัญญาสงบศึก และสัญญาทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ และทรงพระราชทานอภัยโทษ พระองค์มีพระราชอำนาจในการเรียกประชุมสภา เลื่อนการประชุมสภา

3. การใช้อำนาจนิติบัญญัติ ให้มีสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่นิติบัญญัติ สำหรับสมาชิกผู้แทนนั้น รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวได้แบ่งสมาชิกสภาผู้แทนออกเป็น 3 สมัย คือ

สมัยที่ 1 ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร มีอำนาจแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้น 70 นาย เพื่อทำหน้าที่ด้านนิติบัญญัติเป็นการชั่วคราวเป็น เวลา 6 เดือน หรือจนกว่าจะจัดการบ้านเมืองเป็นที่เรียบร้อย

สมัยที่ 2 เปิดโอกาสให้ราษฎรเลือกผู้แทนเข้าสู่สภาได้ โดยกำหนดให้ราษฎรเสนอคนเลือกผู้แทนได้ 1 คน ผู้แทนที่ราษฎรเลือกนี้ เป็นผู้แทนประเภทที่ 1 ในสภายังมีผู้แทนประเภทที่ 2 ปฏิบัติงานร่วมกับประเภทที่ 1 อีก สำหรับสมาชิกประเภทที่ 2 นี้ คณะราษฎรจะเป็นผู้แต่งตั้งขึ้นมาให้มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ 1

สมัยที่ 3 เมื่อราษฎรทั่วราชอาณาจักรสอบไล่ชั้นประถมศึกษาได้เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่งไปแล้ว และอย่างช้าต้องไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวนี้ ราษฎรมีสติธิสมบูรณ์ที่จะเลือกสมาชิกเข้าสู่สภาได้เต็มจำนวน และสมาชิกประเภทที่ 2 เป็นอันยกเลิกไป²⁵

4. การใช้อำนาจบริหาร ให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งคณะกรรมการราษฎรขึ้นชุดหนึ่งเพื่อดำเนินงานบริหารประเทศ ให้รัฐมนตรีกระทรวงต่าง ๆ เป็นผู้รับผิดชอบต่อคณะกรรมการราษฎรในกิจการทั้งปวง การใดที่ขัดต่อคำสั่งหรือระเบียบการของคณะกรรมการราษฎรหรือกระทำไปโดยรัฐธรรมนูญไม่อนุญาตให้กระทำได้ ให้ถือว่าการนั้นเป็นโมฆะอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการราษฎรสรุปแล้วมีดังนี้

ก. มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารประเทศให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสภาผู้แทนราษฎร

ข. มีอำนาจออกพระราชกำหนดในกรณีฉุกเฉิน แล้วเสนออนุมัติต่อสภาผู้แทนราษฎรภายหลัง

ค. อำนาจในการขอพระราชทานอภัยโทษ โดยนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอ พระบรมราชานุญาต

ง. ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐมนตรีกระทรวงต่าง ๆ และพระมหากษัตริย์มีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนคณะรัฐมนตรีตามคำแนะนำและยินยอมของคณะกรรมการราษฎร²⁶

5. การใช้อำนาจตุลาการ ศาลมีหน้าที่ใช้อำนาจตุลาการในการตัดสินคดีต่าง ๆ ให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย การตัดสินนี้กระทำกรภายใต้พระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงลงพระนามในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว แล้วคณะราษฎรได้ทำการแต่งตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรขึ้น 70 คน ส่วนมากเป็นคณะผู้ก่อการเอง และมีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เพื่อทำการแต่งตั้งคณะกรรมการราษฎร (เทียบเท่าคณะรัฐมนตรี) พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหารได้เสนอชื่อให้พระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ เป็นประธานคณะกรรมการราษฎร (เทียบเท่านายกรัฐมนตรี) และเสนอชื่อคณะกรรมการราษฎรอีก 15 นาย ปรากฏว่าที่ประชุมได้มีมติเป็นเอกฉันท์รับรองข้อเสนอดังกล่าว ต่อจากนั้นสภาผู้แทนราษฎรได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่งมีหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้น²⁷

การร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรใช้เวลาต่อมาอีกประมาณ 5 เดือน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้พยายามเจรจากับคณะอนุกรรมการอยู่หลายครั้งเพื่อให้ได้รัฐธรรมนูญอันเหมาะสมที่จะเป็นรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ในที่สุดในเดือนฉบับธันวาคม 2475 การร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรก็สำเร็จลง โดยทั่วไปแล้วมีข้อความคล้ายคลึงกับรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวในเดือนมิถุนายน แต่มีการเปลี่ยนแปลงบ้างคือ ให้อำนาจพระมหากษัตริย์ในการยุบสภาผู้แทนราษฎรได้ เปลี่ยนชื่อบางชื่อเช่น ประธานคณะกรรมการราษฎร เปลี่ยนเป็นนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการราษฎรเปลี่ยนเป็นคณะรัฐมนตรี และกษัตริย์เปลี่ยนเป็นพระมหากษัตริย์²⁸

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรซึ่งเรียกว่า รัฐธรรมนูญราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 ในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475

เป็นอันว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรซึ่งมีผลให้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชในประเทศไทยซึ่งยังยืนมาเกือบ 700 ปี ถูกล้มเลิกไปนั้น สำเร็จลงโดยเรียบร้อย ปราศจากการนองเลือด ทั้งนี้เนื่องจากความเสียสละของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่ทรงยอมร่วมมือกับคณะราษฎร และเนื่องจากคณะราษฎรก็ได้พยายามวางแผนเปลี่ยนการปกครองโดยหลีกเลี่ยงการสู้รบให้มากที่สุดที่จะทำได้

สำหรับด้านประชาชนโดยทั่วไป ๆ ไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนตามต่างจังหวัดในขณะนั้น ถือได้ว่ายังไม่มีความรู้เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งยังไม่ได้แสดงความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อล้มเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชด้วย เพราะการปกครองที่เขารู้จักและเคยชินมีอยู่ระบอบเดียวคือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ประชาชนเหล่านี้ก็ได้มีความเดือดร้อนที่ประเทศไทยมีการปกครองระบอบนี้ แต่อย่างไร ทั้งนี้เป็นเพราะในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ พระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีทุกพระองค์พยายามปกครองประเทศโดยยึดหลักทศพิธราชธรรม ดังนั้นเมื่อคณะราษฎรเข้ายึดอำนาจการปกครอง ประชาชนจึงมิได้เข้าร่วมด้วยคงได้แต่มองดูการกระทำของคณะราษฎรในฐานะบุคคลภายนอก และยังไม่เข้าใจถึงผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่เป็นดังนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงใน พ.ศ. 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยกะทันหัน มีแต่คณะราษฎรซึ่งเป็นผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเท่านั้นที่ได้เตรียมตัว และมีความรู้เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยมาก่อน เพราะมีโอกาสได้ไปศึกษา ณ ต่างประเทศ ส่วนประชาชนมิได้เตรียมตัวมาก่อน ถึงแม้ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 จะได้มีการปรับปรุงการศึกษา และแนะนำความคิดเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย แต่มีผลอยู่เฉพาะข้าราชการและทหารเท่านั้น มิได้รวมไปถึงประชาชนด้วย ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศในขณะนั้นไม่ตื่นตัวในการปกครองแบบใหม่ และไม่ทราบว่าจะปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะเป็นประโยชน์ต่อการปกครองประเทศต่อไป²⁹

ท่าทีของราษฎรเช่นนี้ มีปรากฏในบันทึกของนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช หัวหน้าคณะราษฎรคนหนึ่งดังนี้

“.....แม้ทุกวันนี้ (พ.ศ. 2482) ราษฎรก็ไม่กระจ่างแจ้งในเรื่องระเบียบการปกครองเอง ทั้งที่โฆษณาและมีคนไปชี้แจงให้ฟังเสมอ ๆ อยู่ว่าแต่ราษฎรขานาเลย แม้พวกข้าราชการเองก็ยังมีจำนวนไม่น้อยที่ไม่เข้าใจวิธีปกครอง.... ความไม่เข้าใจและความไม่เอาใจใส่ของ

ราษฎรเรา เห็นได้ชัดเมื่อวันที่ประกาศรัฐธรรมนูญที่พระที่นั่งอนันตสมาคม วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ต้องต้อนรับราษฎรให้เข้าไปฟังในพระที่นั่งกันเสียแทบแย และก็ได้จำนวนราษฎร สักหยิบมือเดียว ไปยืนฟังโดยไม่รู้เรื่องอะไร หากจะมีละครให้ดู และมีแจกก๋วยเตี๋ยวด้วยแล้ว คนจะไปมากกว่านั้นมาก”³⁰

2. เหตุการณ์ในประเทศไทยในระยะเริ่มแรกของระบอบประชาธิปไตย การปิดสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476

ภายหลังที่รัฐบาลของพระยามโนฯ บริหารประเทศมาได้ระยะหนึ่ง รัฐบาลก็ ต้องการจะมีแผนเศรษฐกิจของประเทศไทยเพื่อเป็นหลักในการดำเนินงานส่งเสริมฐานะ ความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ตามหลักข้อที่ 3 ในนโยบาย 6 ประการของคณะราษฎร รัฐบาลจึงได้มอบหมายให้หลวงประดิษฐมนูธรรม (ดร.ปรีดี พนมยงค์) เป็นผู้ร่างโครงการ เศรษฐกิจขึ้น เมื่อหลวงประดิษฐ์ร่างเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จัดพิมพ์เป็นเล่มเรียกว่า “สมุด ปกเหลือง” และได้แจกจ่ายให้กับคณะราษฎรเพื่อพิจารณา ปรากฏว่ามีผู้ไม่เห็นด้วยกับ โครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ ที่สำคัญคือพระยามโนปกรณ์นิติธาดา พันเอก พระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ ได้วิจารณ์ว่าโครงการดังกล่าวดำเนินตาม หลักการของลัทธิคอมมิวนิสต์³¹ ความเห็นของบุคคลต่าง ๆ ในคณะราษฎรจึงแตกออกเป็น สองฝ่าย คือ ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยและฝ่ายที่เห็นด้วย ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยส่วนมากเป็นสมาชิก ชั้นผู้ใหญ่ของคณะราษฎรและเป็นทหาร ฝ่ายที่เห็นด้วยเป็นเสียงข้างน้อย และส่วนมาก เป็นสมาชิกคณะราษฎรชั้นผู้น้อยและเป็นพลเรือน

สาระสำคัญของโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ใหญ่ ๆ คือ³²

1. ส่วนที่เกี่ยวกับประชาชน เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชน ที่มีนิสัยชอบรับราชการ หลวงประดิษฐ์ฯ จึงเสนอให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะเป็น ข้าราชการได้ โดยได้รับเงินเดือนจากรัฐบาลหรือสหกรณ์ตามพระราชบัญญัติซึ่งจะได้อำหนด ไว้ต่อไป

บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป จนถึง 55 ปี ให้รับราชการตามประเภทของงาน โดยจัดงานให้ทำตามกำลังความสามารถ วุฒิ เพศ และอายุ

บุคคลที่มีอายุ ตั้งแต่ 11 ปี ถึง 18 ปี และบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป ตามปกติไม่ต้องทำงานอันใด เว้นไว้แต่เมื่อมีเหตุฉุกเฉิน เมื่อขาดแรงงานในการที่จะป้องกันอันตรายในทางเศรษฐกิจ บุคคลเหล่านี้จะถูกเกณฑ์เข้ามาทำงานตามกำลังความสามารถ

2. ส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิวัติกรรม หลวงประดิษฐไพเราะ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยมุ่งส่งเสริมการกสิกรรมเป็นหลัก แผนการส่งเสริมการกสิกรรมก็คือ จะต้องนำเอาปัจจัยสำคัญในการผลิต 3 ประการคือ ที่ดิน ทุน และแรงงาน มาใช้ให้ได้ผลอย่างเต็มที่

สำหรับด้านที่ดิน นั้น หลวงประดิษฐไพเราะ มีแผนการให้รัฐบาลซื้อที่ดินส่วนใหญ่ สำหรับการกสิกรรมจากเอกชนผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น นอกจากนั้นก็ให้รัฐบาลบุกเบิกที่ดินเอาจากที่รกร้างว่างเปล่าเป็นปารกอยู่ มาใช้ในการเพาะปลูก เมื่ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของรัฐบาลแล้ว รัฐบาลจะได้จัดให้กสิกรเข้าทำการเพาะปลูกตามแต่เห็นสมควร หลวงประดิษฐไพเราะ กล่าวว่า เหตุที่ต้องทำเช่นนี้เพราะชาวนาไทยส่วนใหญ่ คือ 99% ของกสิกรทั้งหมด ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง

ส่วนแรงงานนั้น หลวงประดิษฐไพเราะ มีความเห็นว่า แรงงานของคนไทยสูญเปล่าไปมาก เช่น ปีหนึ่ง กสิกรทำงานเพียง 6 เดือน อีก 6 เดือนอยู่ว่างเปล่า รัฐบาลควรจะพิจารณานำแรงงานที่สูญเปล่าไปนี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ โดยการจัดหางานให้ราษฎรทำ สำหรับแรงงานที่ใช้ในด้านกสิกรรมนั้น ควรพยายามจัดหาเครื่องจักรมาช่วยผ่อนแรงมนุษย์ เพื่อให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นในเวลาทีน้อยลง และเพื่อนำแรงงานมนุษย์ที่เหลือนั้นไปใช้ในด้านอื่น ๆ ต่อไป นอกจากนั้นหลวงประดิษฐไพเราะ ได้กล่าวว่า มีบุคคลจำพวกหนึ่งซึ่งดำรงชีวิตอยู่เหมือนเป็นกาฝากสังคม คือไม่ได้ทำงานใด ๆ แต่อาศัยบุคคลอื่นดำรงชีพ สมควรที่จะบังคับให้คนประเภทนี้ทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อบ้านเมืองด้วย

ทุน รัฐบาลจำเป็นต้องมีเงินทุน 2 ประเภทในการประกอบเศรษฐกิจคือ

1. เงินทุนสำหรับซื้อเครื่องจักร และวัตถุอื่น ๆ ที่ประเทศไทยยังผลิตเองไม่ได้

2. เงินทุนสำหรับจ่ายเป็นค่าแรงงาน รัฐบาลมีหน้าที่ต้องจัดหาเงินทุนนี้ไว้ การจัดหาเงินทุนทำได้ 4 ประการ คือ

ก. เก็บภาษีทางอ้อม ได้แก่ ภาษีศุลกากร ภาษีสรรพสามิต ฯลฯ

ข. ออกสลากกินแบ่ง ซึ่งหลวงประดิษฐฯ เห็นว่าไม่เป็นสิ่งผิดร้ายทางศีลธรรม อย่างไรก็ดี เพราะราษฎรจะเสี่ยงโชคโดยใช้เงินเพียงเล็กน้อย

ค. กู้เงินจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ง. หาเครดิต รัฐบาลอาจจะตกลงกับบริษัทต่างประเทศให้เข้ามาลงทุนตั้งโรงงานในประเทศไทย และให้ปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้ทำไว้กับรัฐบาล

ในการใช้ที่ดิน แร่งงาน และทุนนี้ หลวงประดิษฐฯ มีนโยบายให้รัฐบาลจัดในรูปแบบของสหกรณ์ แต่สหกรณ์ในโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐฯ ผิดไปจากสหกรณ์ที่นิยมทำกันในประเทศเสรีประชาธิปไตยที่ราษฎรเป็นผู้ดำเนินการเอง เพราะสหกรณ์ของหลวงประดิษฐฯ ควบคุมโดยรัฐบาลทั้งสิ้น ผลประโยชน์ที่ได้จะตกเป็นของรัฐ³³

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้พิจารณาโครงการเศรษฐกิจนี้แล้วก็ไม่ทรงเห็นชอบด้วย มีพระราชดำรัสว่า หลวงประดิษฐฯ ได้ไปคัดลอกแบบแผนมาจากประเทศรัสเซีย เพียงแต่เปลี่ยนคำว่า “รัสเซีย” เป็น “สยาม” และเปลี่ยนคำ “ข้าวสาลี” เป็น “ข้าวสาร” เท่านั้นเอง³⁴

เมื่อความเห็นของคณะราษฎรเกี่ยวกับโครงการเศรษฐกิจแตกแยกกันเป็น 2 ฝ่าย รัฐบาลจึงตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งขึ้นพิจารณา แต่คณะกรรมการก็ไม่สามารถตัดสินใจว่าจะรับใช้โครงการนี้หรือไม่ จึงเสนอให้นำเรื่องเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร ปรากฏว่าในการประชุมสภาผู้แทนคราวนั้นได้เกิดความวุ่นวายขึ้น สมาชิกบางคนถึงกับพกอวูชไปในที่ประชุม รัฐบาลจึงขอร้องให้นำทหารมาตรวจค้น ผู้นำทหารเข้าตรวจค้นสมาชิกสภาฯ คราวนั้นคือ พันเอกพระยาทรงสุรเดช³⁵ เมื่อตรวจพบอวูชจากสมาชิกก็ได้รีบเสีย ทำให้ผู้ถูกริบไม่พอใจหนักขึ้น และได้อภิปรายโจมตีการกระทำของนายกรัฐมนตรีอย่างรุนแรง ทำให้ที่ประชุมสภาเกิดออลเวงอย่างหนัก พระยามโนปกรณัม จึงได้กราบบังคมทูลแนะนำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ออกพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทน และงดใช้รัฐธรรมนูญเสียชั่วคราว ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 การปิดสภาผู้แทนราษฎรคราวนี้ มีเสียงกล่าวกันว่า พระยา

มโนปกรณ์ฯ กลับทำเพราะได้รับความสนับสนุนจากฝ่ายทหารอันมี พันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ และพันโทพระศาสน์พิทยายุทธ์ เป็นผู้นำ³⁶

สำหรับหลวงประดิษฐฯ นั้น ทางรัฐบาลเห็นว่า ถ้าให้อยู่ในประเทศไทยต่อไป จะเป็นทางให้มีเรื่องยุ่งยากเกิดขึ้นได้ พระยามโนปกรณ์ฯ จึงบีบบังคับให้หลวงประดิษฐฯ เดินทางออกจากประเทศไทยเป็นการชั่วคราวในวันที่ 12 เมษายน 2476 หลวงประดิษฐฯ จึงต้องเดินทางไปยังประเทศฝรั่งเศส³⁷

หลังจากปิดสภาแล้วและรวมทั้งก่อนสมัยปิดสภาด้วยนั้น รัฐบาลของพระยามโนปกรณ์ฯ ได้ใช้มาตรการรุนแรงในการควบคุมหนังสือพิมพ์ ทำให้หนังสือพิมพ์หลายฉบับที่โจมตีรัฐบาลถูกปิด³⁸ ทั้งยังไม่อนุญาตให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองอื่นใดขึ้นอีกนอกจาก พรรคคณะราษฎร

การทำรัฐประหารและการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา

ภายหลังจากที่ปิดสภาได้ 2 เดือน คณะราษฎรก็มีการแตกแยกกันอีก ฝ่ายทหารเกรงว่าพระยามโนปกรณ์ฯ จะหันไปนาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาใช้อีกครั้ง ดังนั้นในเช้าตรู่ของวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 คณะรัฐประหารอันมี นายพันเอกพระยาพหลฯ พันโทหลวงพิบูลสงคราม และนายนาหวาศี หลวงศุภชลาศัย (บุง ศุภชลาศัย) เป็นหัวหน้า ได้นำกำลังทหารเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลของพระยามโนปกรณ์ฯ ได้สำเร็จ รัฐประหารในครั้งนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในประเทศไทยในสมัยประชาธิปไตยนี้จะกระทำโดยใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจแทนการเปลี่ยนแปลงตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ และทำให้ผู้นำในทางการเมืองของไทยในเวลานั้น และในเวลาต่อมาประจักษ์ว่า ฝ่ายใดก็ตามที่เป็นฝ่ายมีกำลังอาวุธและกำลังพลไว้ในมือ ฝ่ายนั้นจะเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศด้วย

เมื่อรัฐประหารเป็นผลสำเร็จ ได้มีการเปิดประชุมสภาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง สภาผู้แทนยอมรับให้พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีแทนพระยามโนปกรณ์ฯ ที่ลาออก และต้องเดินทางออกนอกประเทศไปพำนักอยู่ที่เกาะปันัง หลังจากเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ได้ไม่นาน หลวงประดิษฐฯ ก็ได้เดินทางกลับประเทศไทย และได้เข้าร่วมในคณะรัฐบาลของพระยาพหลฯ อีก³⁹ โดยได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีมหาดไทย

พระยาพหลฯ ได้แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีเข้าบริหารประเทศทั้งสิ้น 14 นาย แต่ในจำนวนนี้ กลับไม่มีพระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ และพระประศาสน์พิทยายุทธ์

รวมอยู่ด้วย พระยาทรงฯ และพระประศาสน์ฯ ต้องเดินทางออกนอกประเทศ ไปยังลังกา
ชั่วคราว (พระยาทรงฯ จะได้กลับมาอีกในปี 2479 แต่ในปี พ.ศ. 2481 เมื่อจอมพล ป.
ได้กลับเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง พระยาทรงฯ ก็ต้องเดินทางออกนอกประเทศ) ส่วนพระยา
ฤทธิอัคนย์ ยังคงอยู่ในประเทศไทย

รัฐบาลชุดนี้ของพระยาพหลฯ ก็ยังคงปกครองประเทศด้วยความเข้มงวด คล้าย
คลึงกับรัฐบาลพระยามโนฯ หนังสือพิมพ์ถูกควบคุมอย่างหนัก ปรากฏว่าในช่วงระยะ 1 ปี
คือตั้งแต่ พ.ศ. 2476 - 2477 รัฐบาลออกคำสั่งปิดหนังสือพิมพ์ไปถึง 17 ครั้ง

กบฏบวรเดช เดือนตุลาคม พ.ศ. 2476

รัฐบาลของพระยาพหลฯ เข้าบริหารประเทศได้ไม่นาน ก็มีบุคคลคณะหนึ่ง
มีนายพลเอก พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช อดีตรัฐมนตรีกลาโหมในสมัยราชาธิปไตย
และพระยาตรีสิทธิสงคราม (ดิน ท้าวราบ) เป็นหัวหน้า คิดทำการล้มล้างรัฐบาลในเดือน
ตุลาคม พ.ศ. 2476 โดยอ้างว่า รัฐบาลได้ปล่อยให้บุคคลกระทำการหมิ่นประมาทองค์
พระประมุขของชาติ และรับเอาตัวหลวงประดิษฐฯ เข้ามาดำเนินการปกครองประเทศไทย
โดยลัทธิคอมมิวนิสต์⁴⁰ ในขณะที่เกิดกบฏนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ประทับอยู่ที่
ที่พระราชวังไกลกังวล หัวหิน และไม่มีหลักฐานยืนยันได้ว่า พระองค์ทรงรู้เห็นด้วยการ
การกบฏครั้งนี้

พระองค์เจ้าบวรเดชฯ ได้ทรงนำทหารหัวเมืองเข้ามามีแผนจะเข้ายึดกรุงเทพฯ
ได้ตั้งกองกำลังอยู่ที่ดอนเมือง และได้ยื่นเงื่อนไขให้รัฐบาลปฏิบัติตามดังนี้⁴¹

1. จัดการทุกอย่างที่อำนวยความสะดวกให้ประเทศสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครองภายใต้
รัฐธรรมนูญ
2. ให้ดำเนินการตามรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง การตั้งและถอดถอนคณะรัฐบาล
จะต้องให้เป็นไปตามมติส่วนมาก ไม่ใช่ด้วยการใช้กำลังอาวุธ
3. ข้าราชการซึ่งอยู่ในตำแหน่ง ประจำทั้งทหารและพลเรือน ต้องอยู่นอกวงการ
เมือง เว้นแต่ผู้อยู่ในตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่ในการเมืองโดยตรง
4. การบรรจุหรือแต่งตั้งบุคคลเข้ารับราชการถือคุณวุฒิและความสามารถเป็นหลัก
ไม่ถือเอาความเกี่ยวข้องทางการเมืองเป็นความชอบ

5. การเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 ต้องถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกตั้งจริง ๆ

6. การปกครองกองทัพบก จะต้องให้มีหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธี เจลีสายอาวุธสำคัญ แยกกันไปประจำตามท้องถิ่น มิให้มีกำลังส่วนใหญ่เฉพาะแห่งใดแห่งหนึ่ง

ฝ่ายรัฐบาลไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขได้ จึงเกิดการสู้รบอย่างหนัก ที่ดอนเมือง และบางเขนเป็นเวลาหลายวัน ฝ่ายพระองค์เจ้าบวรเดชฯ หวังจะได้ทหารในพระนครเข้าสมทบแต่ก็ต้องผิดหวัง⁴² เพราะพันโทหลวงพิบูลสงครามสามารถคุมกำลังทหารกรุงเทพฯ เข้าทำการปราบกบฏอย่างได้ผล ในที่สุดกำลังของฝ่ายพระองค์เจ้าบวรเดชฯ ก็ต้องพ่ายแพ้ พระยาศรีสิทธิสงครามถูกอาวุธตายในการสู้รบ ส่วนพระองค์เจ้าบวรเดชฯ ต้องเสด็จลี้ภัยไปยังอินโดจีนของฝรั่งเศส และประทับอยู่ที่นั่นหลายปี ส่วนผู้ร่วมมือคนอื่น ๆ ถูกศาลตัดสินจำคุกเป็นระยะเวลาต่าง ๆ กัน⁴³

หลังจากปราบกบฏแล้ว รัฐบาลจึงให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ทำการสอบสวนหลวงประดิษฐฯ เพื่อเป็นการกำจัดข้อครหาที่จะเกิดมีขึ้นอีก คณะกรรมการชุดนี้มีกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (ในขณะนั้นดำรงพระยศเป็น ม.จ.วรรณไวทยากร วรรณ) เป็นประธาน มีหน้าที่สอบสวนว่าหลวงประดิษฐฯ เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ผลของการสอบสวนปรากฏว่า หลวงประดิษฐฯ มิใช่คอมมิวนิสต์⁴⁴

การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรก พ.ศ. 2476

รัฐบาลพระยาพหลฯ ได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเป็นครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2476 การเลือกตั้งครั้งนี้ ราษฎรมิได้มีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนฯ โดยตรง แต่ราษฎรเป็นผู้เลือกผู้แทนตำบลขึ้นก่อน และผู้แทนตำบลจะเป็นผู้เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 อีกที ทั้งนี้เพราะราษฎรยังไม่คุ้นกับการออกเสียงเลือกตั้ง และจำนวนผู้อ่านออกเขียนได้ยังมีน้อยมาก ในการเลือกตั้งปรากฏว่า ผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศทั้งหมดมีจำนวน 4,278,231 คน ได้ไปใช้สิทธิเพียง 1,773,532 คน คิดเป็นร้อยละ 41.45 และได้ผู้แทนราษฎรจำนวน 78 คน⁴⁵ จะเห็นว่าจำนวนผู้มาใช้สิทธิมีไม่ถึงครึ่งของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมด สำหรับผู้แทนที่ได้รับเลือกนั้นส่วนมากเป็นพลเรือน ส่วนสมาชิกประเภทที่ 2 อีก 78 คน ได้รับการแต่งตั้งจากคณะราษฎรและส่วนมากเป็นทหาร⁴⁶ หลังจากการ

เลือกตั้งพระยาพลพลาฯ ได้เป็นนายกรัฐมนตรีนับต่อไปตามเดิม เพราะสมาชิกสภาฯ ที่ได้รับเลือกตั้งและแต่งตั้งส่วนใหญ่เป็นสมาชิกคณะราษฎรซึ่งเป็นพรรคการเมืองพรรคเดียวในเวลานั้น

ข้อขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กับรัฐบาล และการสละราชสมบัติ

ในวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2477 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้เสด็จไปประเทศอังกฤษ เพื่อรับการผ่าตัดรักษาพระเนตร ในขณะที่ประทับอยู่ในต่างประเทศนี้เอง ความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับรัฐบาลก็มีมากขึ้น เพราะทรงเห็นว่า คณะรัฐบาลมิได้ปกครองประเทศตามหลักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง มีการเล่นพรรคพวกและมีได้ให้เสรีภาพแก่ราษฎรอย่างเต็มที่ในการแสดงความคิดเห็น เรื่องสำคัญที่ไม่พอพระทัยอย่างมากคือ เรื่องพรรคการเมืองในเวลานั้น ซึ่งมีแต่พรรคคณะราษฎรผูกขาดอยู่พรรคเดียว ซึ่งขัดกับหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย และเหมือนกับการปกครองระบอบเผด็จการมากกว่า จึงทรงแนะนำให้รัฐบาลยอมอนุญาตให้มีพรรคการเมืองอื่น ๆ ขึ้นอีกนอกจากพรรคคณะราษฎร จะได้เป็นการช่วยเหนี่ยวรั้งกันและกันในการปกครองประเทศ หากรัฐบาลจะดำเนินนโยบายผิดพลาดไปประการใด เพราะเท่าที่ทรงยอมพระราชทานรัฐธรรมนูญให้ นั้น ทรงหวังจะให้ราษฎรทั่วไปได้มีส่วนร่วมในการปกครองด้วยมิใช่บุคคลคณะหนึ่งคณะใดมากุมอำนาจในการปกครองไว้ดังนี้ แต่รัฐบาลไม่สามารถจัดการให้เป็นไปตามพระประสงค์ได้ในสภาพการที่เป็นอยู่ในเวลานั้น ยังไม่สมควรที่จะให้มีพรรคการเมืองอื่นอีก เพราะจะทำให้เกิดการแตกแยกออกเป็นหลายกลุ่ม ซึ่งจะก่อให้เกิดผลร้ายแก่ประเทศมากกว่าผลดี

ในเวลาต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้มีพระราชบัญญัติมาถึงรัฐบาล เพื่อให้เข้าพิจารณาในสภาดังนี้ คือ

1. ขอให้มีการแก้ไขเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่ 2 เสียใหม่ เพราะเท่าที่เป็นมา รัฐบาลเลือกแต่ผู้ที่อยู่ในคณะราษฎรเป็นส่วนมาก โดยมีได้พิจารณาถึงความสามารถของบุคคล

2. ทรงเห็นว่า มาตรา 39 แห่งรัฐธรรมนูญยังไม่เหมาะสม เพราะมาตรานี้บัญญัติไว้ว่า หากมีพระราชบัญญัติใดที่สภาร่างขึ้น และพระมหากษัตริย์ทรงคัดค้านไม่เห็นด้วย สภาอาจยืนยันให้เป็นไปตามเดิมโดยเสียงข้างมากเพียงเสียงเดียว ทรงเห็นว่าควรแก้ไขให้เป็นเสียงข้างมากจำนวน 3 ใน 4 ของสมาชิกทั้งหมด

3. ทรขอให้รัฐบาลทำมาตรา 14 ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญจริง ๆ คือให้เสรีภาพประชาชนในการเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และให้เสรีภาพในการประชุมโดยเปิดเผย และการตั้งสมาคม

4. ทรขอให้ยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันรัฐธรรมนูญ เพราะมีวิธีการที่ขัดกับหลักเสรีภาพในร่างกายของประชาชน

5. ขอให้อภัยโทษแก่นักโทษการเมือง

8. ข้าราชการที่ถูกลงโทษโดยถูกปลดออกจากราชการ เพราะถูกสงสัยว่าจะมีผิดทางการเมืองหรือถูกหาว่ากล่าวร้ายรัฐบาล ทั้งที่ถูกลงโทษอยู่และที่พ้นโทษไปแล้ว ที่ถูกตัดสิทธิในการรับเบี้ยบำนาญ ขอให้ได้รับบำนาญตามที่มีเกณฑ์

7. ข้าราชการที่ถูกสงสัยในข้อหาบกฏ และกำลังจะถูกฟ้อง ขอให้งดการฟ้องร้องจับกุม

8. ขอให้รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรให้คำมั่นเป็นลายลักษณ์อักษรว่า จะไม่ตัดกำลังและงบประมาณของทหารรักษาวังให้น้อยกว่าเท่าที่มีอยู่ในเวลานั้น⁴⁷

รัฐบาลไม่สามารถจะตกลงตามข้อเสนอนี้ได้ จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มีเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา) ซึ่งเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรในเวลานั้น เป็นหัวหน้า ให้เดินทางไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่อังกฤษ ถ้าสามารถราบังคมทูลชี้แจง ไกลเกลี้ยได้สำเร็จ ก็ให้ทูลเชิญกลับพระนคร แต่การเจรจาล้มเหลว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ตัดสินพระทัยสละราชสมบัติโดยการลาออก ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 ข้อความตอนหนึ่งในเอกสารการลาออกจากราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่ทรงบันทึกไว้มีดังนี้

“ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร บัดนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะให้ราษฎรมีสิทธิออกเสียงในนโยบายของประเทศไทยโดยแท้จริงไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้สึกว่ บัดนี้ เป็นอันหมดทางที่ข้าพเจ้าจะช่วยเหลือหรือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติ

และออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป... แต่ข้าพเจ้าสงวนไว้ซึ่งสิทธิ ทั้งปวงอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมมาก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ ข้าพเจ้า ไม่มีความประสงค์จะปณามผู้หนึ่งผู้ใดให้เป็นผู้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อไป ตามที่ ข้าพเจ้ามีสิทธิที่จะทำได้ตามกฎหมายเถียรบาล....

อนึ่งข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะให้ผู้ใดก่อการไม่สงบขึ้นในประเทศเพื่อ ประโยชน์ของข้าพเจ้า ถ้าหากมีใครอ้างใช้นามของข้าพเจ้า ฟังเข้าใจว่ามีได้เป็นไปโดยความ ยินยอมเห็นชอบหรือความสนับสนุนของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีความเสียใจเป็นอย่างยิ่งที่ไม่สามารถ จะยังประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติของข้าพเจ้าต่อไปได้ตามความตั้งใจและความหวัง ซึ่งรับสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ยังได้แต่ตั้งอธิษฐาน ขอให้ประเทศสยามจงได้ประสบ ความเจริญ และขอให้ประชาชนชาวสยามจงได้มีความสุขสบาย”⁴⁸

เมื่อไม่มีทางจะแก้ไขอย่างใดได้ รัฐสภาจึงต้องลงมติรับทราบการสละราชสมบัติ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ด้วยความสลดใจ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีได้ประทับอยู่ต่อไปในประเทศอังกฤษ จนกระทั่งพระบาท สมเด็จพระปกเกล้าฯ ประชวรสวรรคตในวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 รวมพระชน มายุได้ 48 พรรษา ส่วนสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีคงประทับอยู่ในอังกฤษตลอดระยะ สงครามโลกครั้งที่สอง จนถึงปี พ.ศ. 2492 จึงได้เสด็จกลับคืนประเทศไทย

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มิได้ทรงมีพระโอรสหรือธิดา และมีได้ ทรงแต่งตั้งเจ้านายพระองค์ใดเป็นรัชทายาท คณะรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎรเห็นสมควร กราบทูลอัญเชิญพระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสงขลานครินทร์ขึ้นครองราชสมบัติ เป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ 8 แห่งราชวงศ์ จักรีต่อไป ตามหลักที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงเป็นพระโอรสองค์ที่ 2 ในสมเด็จพระ มหิตลาธิเบศร์อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์) และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์) ประสูติใน วันอาทิตย์ที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2468 ณ เมืองไฮเดลเบอร์ค ประเทศเยอรมัน ขณะที่ สมเด็จพระบรมราชชนก กำลังศึกษาวิชาการทหารเรืออยู่ที่นั่น ทรงมีสมเด็จพระเชษฐภคินี

และสมเด็จพระราชอนุชา ร่วมสมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนีเดียวกัน 3 พระองค์ คือ

1. สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
2. พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
3. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พระนามเดิมคือ พระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช)

เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถทิวงคตในปี พ.ศ. 2472 แล้ว พระองค์ได้เสด็จไปประทับ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระเชษฐภคินี และสมเด็จพระราชอนุชา เพื่อทรงศึกษาต่อในประเทศนั้น ขณะที่ได้ขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ นั้น ทรงมีพระชนมายุเพียง 1 พรรษา รัฐบาลจึงได้แต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้น ประกอบด้วย

กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ เป็นประธาน
พระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)⁴⁹

ต่อมาภายหลังในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2478 กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ได้ปลงพระชนม์ชีพพระองค์เอง รัฐบาลจึงได้ให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการและแต่งตั้งให้เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน เป็นผู้สำเร็จราชการเพิ่มอีก 1 คน⁵⁰

ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จนิวัติพระนคร 2 ครั้ง คือครั้งแรกในเดือนมีนาคม 2477 ประทับอยู่สองเดือนก็เสด็จกลับไปศึกษาต่อที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ครั้งที่สองในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2481 ประทับอยู่ในพระนครอีก 2 เดือนเช่นกันก็เสด็จกลับ ตลอดเวลาที่เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง เสด็จประทับอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อสงครามยุติจึงเสด็จกลับประเทศไทยในปี 2488

การบริหารประเทศของรัฐบาลไทยในสมัย พระยาพหลฯ เป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2477-2481

ระยะ 5 ปีนี้ เป็นระยะที่รัฐบาลมีความมั่นคงพอสมควร เหตุการณ์ในประเทศสงบเรียบร้อย รัฐบาลมีโอกาสปฏิบัติงานชิ้นสำคัญให้ลุล่วงไปได้ พระยาพหลฯ ได้แต่งตั้ง

ให้หลวงประดิษฐฯ เป็นรัฐมนตรีมหาดไทย และต่อมาเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ และรัฐมนตรีคลังตามลำดับ ส่วนพลตรีหลวงพิบูลสงครามได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีกลาโหม การที่พระยาพหลฯ สามารถประสานงานกับหลวงประดิษฐฯ และพลตรีหลวงพิบูลสงคราม ได้นี้ ทำให้รัฐบาลได้รับความสนับสนุนอยู่ทั้งจากฝ่ายทหารและพลเรือน พระยาพหลฯ ยังมีความสามารถจัดซื้อกระทบทระหังระหว่างฝ่ายทหารและพลเรือน ทำให้ทั้งสองฝ่าย ร่วมกันบริหารประเทศไปได้โดยสงบ⁵¹

งานชิ้นสำคัญที่รัฐบาลชุดนี้ปฏิบัติสำเร็จลงได้คือ การเจรจากับนานาประเทศ ในยุโรปและประเทศสหรัฐอเมริกาให้ยกเลิกสัญญาไม่เสมอภาคที่ทำไว้กับไทยเสีย ทำให้ไทยได้เอกราชทางการศาลและการค้ากลับคืนมาโดยสมบูรณ์

สัญญาไม่เสมอภาคกับนานาชาติทางตะวันตกนี้มีผลบังคับใช้มาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อไทยเริ่มเปิดประเทศ ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 รัฐบาลก็ได้พยายามแก้ไขข้อเสียเปรียบของไทยในทางศาลและการค้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้โปรดให้มีการปรับปรุงระบบการศาลของไทยเสียใหม่ และเริ่มการร่างประมวลกฎหมายขึ้นตามแบบสากลนิยม และยังทรงยอมเสียดินแดนในเขมรคือ พระตะบองและเสียมราฐ ให้แก่ฝรั่งเศส และดินแดนในแหลมมลายูคือรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานูและปลิศให้กับ อังกฤษ เพื่อแลกกับเอกราชทางการศาลของไทยบางส่วน คืออังกฤษและฝรั่งเศสได้ทำสัญญาตกลงให้คนในบังคับของทั้ง 2 ชาติไปขึ้นศาลไทยได้ แต่ในการตัดสินจะต้องมีผู้พิพากษาของทั้ง 2 ชาติเข้าร่วมพิจารณาอยู่ด้วย และผู้พิพากษาของอังกฤษและฝรั่งเศสยังมีสิทธิที่จะถอนคดีจากศาลไทยไปพิจารณาเองได้อยู่ จนกว่าไทยจะประกาศประมวลกฎหมายขึ้นใช้ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ภายหลังที่ไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยเป็นฝ่ายพันธมิตร ไทยได้เจรจาขอแก้ไขสัญญาไม่เสมอภาคต่อไปในระหว่างปี 2463 ถึง 2469 ได้ตกลงกันว่า ให้คนในบังคับของชาติต่าง ๆ ทางตะวันตกที่ทำสัญญาไว้กับไทยไปขึ้นศาลไทย แต่ungskุศลของชาตินั้น ๆ ยังมีสิทธิขอถอนคดีจากศาลไทยที่ยังไม่ถึงศาลฎีกาไปพิจารณาเองได้อยู่ หากมีความเห็นไม่ลงรอยเกิดขึ้น สิทธิอันนี้จะหมดไปโดยเด็ดขาดภายหลังที่ไทยประกาศประมวลกฎหมายแล้ว 5 ปี

แต่การทำประมวลกฎหมายของไทยล่าช้ามาจนถึงปี พ.ศ. 2478 ฉะนั้นungskุศลของประเทศต่าง ๆ ยังมีสิทธิขอถอนคดีจากศาลไทยต่อไปจนถึงปี 2483 รัฐบาลของพระยา

พหลฯ ซึ่งมีหลวงประดิษฐไพเราะเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ และม.จ.วรรณไวทยากร วรวรรณ เป็นที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศจึงได้พยายามเจรจาขอเลิกสัญญาดังกล่าวกับนานาประเทศ โดยขอให้ประเทศเหล่านั้นล้มเลิกสัญญาเดิมกับไทยเสีย และทำสัญญาไมตรีกันใหม่ในฐานะประเทศที่มีเอกราชเสมอกันทุกประการ ไทยได้เริ่มเจรจากับรัฐบาลอเมริกันก่อน ในคราวนี้ ดร.ฟรานซิส บีแซร์ ก็เข้าช่วยผู้แทนไทยเจรจาด้วยอีก ในที่สุดก็สามารถตกลงทำสัญญาใหม่กับสหรัฐอเมริกาได้เป็นผลสำเร็จ จากนั้นก็ได้ทำสัญญากับประเทศอื่น ๆ ในยุโรปต่อไป คือ อังกฤษ อิตาลี ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ เบลเยียม สวีเดน เดนมาร์ก นอร์เวย์ เนเธอร์แลนด์ เยอรมันนี โปรตุเกส สำหรับประเทศในเอเชีย ไทยได้ตกลงทำกับญี่ปุ่นเป็นผลสำเร็จเป็นอันว่าในปี พ.ศ. 2481 ประเทศไทยก็ได้เอกราชทางการศาล และการค้ากลับคืนมาโดยสมบูรณ์⁵²

สำหรับงานด้านอื่นที่เป็นผลงานของรัฐบาลสมัยนี้ได้แก่ด้านคมนาคม มีการจัดตั้งกรมทางและกรมการขนส่งขึ้น และเริ่มโครงการสร้างถนนเชื่อมพระนครและจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่มีถนนออกต่างจังหวัดเลย มีแต่ทางรถไฟ โครงการนี้เป็นโครงการระยะยาว วางไว้ถึง 18 ปี ได้เริ่มสร้างถนนสายกรุงเทพฯ-ปากน้ำ ขึ้นเป็นสายแรกใน พ.ศ. 2478

ด้านการศึกษาได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น (ภายหลังเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) และเปิดเป็นปฐมฤกษ์ในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2477 ด้านการทหาร ได้มีการจัดตั้งกองทัพอากาศขึ้น ในปี พ.ศ. 2480 แต่เดิมนั้น เป็นเพียงกรมอากาศยาน และได้มีการจัดตั้งองค์การยุวชนทหารขึ้นในกระทรวงกลาโหม ในปี พ.ศ. 2479 โดยให้นักศึกษา และนักเรียนชาย เข้าฝึกการใช้อาวุธป้องกันประเทศ.

อย่างไรก็ดี ได้มีเหตุร้ายเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2480 เมื่อปรากฏว่า บุคคลในคณะราษฎร จำนวน 34 คน ได้ซื้อที่ดินซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในราคาอันต่ำมาก ที่ทรัพย์สินนี้อยู่ในความรับผิดชอบของคณะผู้สำเร็จราชการ ซึ่งมีพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเป็นประธาน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จึงได้ตั้งกระทู้ถามและโจมตีคณะผู้สำเร็จราชการและรัฐบาลในสภารุนแรง ทำให้คณะผู้สำเร็จราชการและคณะรัฐมนตรีซึ่งมีพระยาพหลฯ เป็นนายกฯ ยื่นใบลาออก ในวันที่ 30 กรกฎาคม 2480⁵³ สภา

ผู้แทนราษฎรได้ประชุมกันเพื่อแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการขึ้นใหม่ ซึ่งเมื่อประกาศออกมาแล้วก็ปรากฏเป็นคณะผู้สำเร็จราชการที่ได้ลาออกไปนั่นเอง และพระยาพหลฯ ก็ได้กลับเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไปตามเดิม แต่ต่อมาก็เกิดข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลและสภาผู้แทนฯ ขึ้นอีก เพราะสภาต้องการให้รัฐบาลชี้แจงเรื่องงบประมาณแผ่นดินโดยละเอียดทุกแห่งทุกมุมในวันเดียว ซึ่งรัฐบาลไม่สามารถจะทำได้ เพราะมีบางสิ่งบางอย่างต้องถือเป็นความลับเพื่อความมั่นคงของประเทศ พระยาพหลฯ และคณะรัฐมนตรีจึงต้องกราบทูลขอลาออกต่อ คณะผู้สำเร็จราชการ แต่คณะผู้สำเร็จราชการฯ ไม่ยอมอนุมัติการลาออก พระยาพหลฯ จึงต้องประกาศยุบสภา เสีย เพื่อให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้นใหม่ การเลือกตั้งได้มีขึ้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2481 พระยาพหลฯ ไม่ยอมเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป สภาจึงเลือกพลตรีหลวงพิบูลสงครามขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี⁵⁴

การบริหารงานของรัฐบาลในสมัยพลตรีหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2481-2487: ระบบชาตินิยม

รัฐบาลสมัยนี้มีนโยบายสนับสนุนให้ลัทธิชาตินิยมซึ่งเริ่มคึกคักอยู่ในหมู่นักศึกษา ให้แพร่หลายออกไปยังประชาชนเป็นส่วนใหญ่ นโยบายสำคัญของรัฐบาลก็คือ ต้องการนำประเทศไทยให้ก้าวไปสู่ความเจริญ และเป็นผู้นำในเอเชียอาคเนย์ โดยดูตัวอย่างการสร้างเสริมอำนาจของเยอรมันและญี่ปุ่นเป็นแนวทาง หลักสำคัญที่จะดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จนี้มี 2 ประการคือ

1. รัฐบาลที่จะนำประเทศไปสู่ความเจริญและมีความมีอำนาจได้นั้น คือ รัฐบาลทหารที่มีอำนาจเด็ดขาด รัฐบาลของพลตรีหลวงพิบูลสงครามจึงได้พยายามปลุกใจราษฎรให้รักชาติและเกิดความเชื่อมั่นในรัฐบาลทหารที่มีหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้นำ

2. ประเทศไทยจะต้องพึ่งตัวเองได้ในทางเศรษฐกิจ คนไทยจะต้องเข้าควบคุมเศรษฐกิจของชาติไว้แทนที่จะให้อยู่ในมือคนต่างชาติ รัฐบาลจึงได้ออกกฎหมายสงวนอาชีพบางอย่างไว้ให้คนไทยโดยเฉพาะ และเริ่มใช้กฎหมายเข้มงวดกับคนต่างด้าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนจีนในเมืองไทย เช่น ควบคุมการอพยพเข้าเมืองไทยของคนจีนเข้มงวดขึ้น เก็บภาษีพวกพ่อค้าซึ่งส่วนมากเป็นคนจีนมากขึ้น ในเวลาต่อมาได้ปิดโรงเรียนและหนังสือพิมพ์ของคนจีนไปหลายแห่ง และเข้าจับกุมหัวหน้าสมาคมลับของคนจีน โดยอ้างว่าสมาคมเหล่านี้มีอันตรายเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ⁵⁵

บริษัทของชาวยุโรปก็ถูกระทบกระเทือนด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะบริษัทป่าไม้ และเหมืองแร่ที่จ้างกรรมกรเป็นคนจีน รัฐบาลได้พยายามสงวนเนื้อที่ป่าไม้ไว้ให้บริษัทคนไทยมากยิ่งขึ้น พยายามสนับสนุนให้คนไทยเข้าดำเนินธุรกิจการค้าแทนคนต่างชาติ เมื่อเอกชนคนไทยยังไม่พร้อม รัฐบาลก็เข้าดำเนินการเอง เช่น ในเรื่องการเดินเรือเป็นต้น ได้ออกกฎหมายบังคับว่า บริษัทเดินเรือของต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทย จะต้อง มีทุนเป็นของคนไทยร้อยละ 70 และเรือทุกลำจะต้องลงทะเบียนว่าเป็นเรือของคนไทย พร้อมทั้งมีลูกเรือเป็นคนไทยร้อยละ 75 ในขณะที่บีบบังคับบริษัทต่างชาติเช่นนี้ รัฐบาลก็พยายามสนับสนุนบริษัทของคนไทย และได้มีการจัดตั้งโรงเรียนช่างฝีมือ โรงเรียนพาณิชย์ และการเกษตรเพิ่มขึ้นอีก ทั้งพยายามสนับสนุนให้นักเรียนไทยไปศึกษาเพิ่มเติมยังต่างประเทศ⁵⁶ รัฐบาลได้ประกาศชักชวนให้คนไทยพร้อมใจกันทำงานให้ยั่งยืน แข็งแรงมากกว่าเดิม เช่น ให้ทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ขึ้นในบ้านของตนเป็นการช่วยประหยัดรายจ่ายในครอบครัวด้วย

นอกจากหลักสำคัญในด้านทหารและเศรษฐกิจดังกล่าวมาแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม อีกอันเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลพลตรีหลวงพิบูลสงคราม ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2482 ได้มีการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นประเทศไทยซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Thailand เพื่อแสดงให้เห็นว่าดินแดนแห่งนี้ เป็นของคนไทย สยามนั้นเป็นชื่อภาษาสันสกฤตซึ่งรัฐบาลเห็นว่าไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับคนไทยเลย (ภายหลังเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองยุติลงแล้ว ก่อนจะทำการเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลไทยในเวลานั้นได้กลับไปใช้ชื่อสยามตามเดิม และต่อมาในเดือนพฤษภาคม 2490 เมื่อจอมพลป. กลับมามีอำนาจในการปกครองประเทศ ได้เปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นประเทศไทยอีก และใช้ชื่อนี้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน) นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงหลักการเขียนภาษาไทยและยกเลิกบรรดาศักดิ์ของข้าราชการ ส่วนวัฒนธรรมในการแต่งกายของคนไทย ก็ให้เปลี่ยนไปเป็นแบบตะวันตกซึ่งถือว่าเป็นแบบสากลนิยม เพื่อแสดงว่าชาติไทยก็เป็นชาติมีความเจริญเช่นประเทศทางตะวันตกแล้ว ประชาชนชายหญิงจะต้องสวมหมวกในที่สาธารณะ และหญิงนั้นยังให้สวมถุงมืออีกด้วย รัฐบาลยังพยายามขจัดนิสัยกินหมากให้หมดไปจากคนไทย ได้เปลี่ยนประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของไทยจากวันที่ 1 เมษายน มาเป็นวันที่ 1 มกราคม ตามแบบสากลนิยม รัฐบาลพยายามให้การศึกษาร่วมสนับสนุน

นโยบายชาตินิยม ตำราและหลักสูตรของทุกโรงเรียน จะอยู่ในความควบคุมอย่างใกล้ชิดของกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ยังพยายามทำให้พุทธศาสนาเป็นสัญลักษณ์อันหนึ่งของความเป็นชาติไทย เช่นรัฐบาลให้ความสนับสนุนข้าราชการที่นับถือศาสนาพุทธมากกว่าศาสนาอื่น และข้าราชการจะแต่งงานกับคนต่างชาติต่างศาสนาไม่ได้ ถ้ารัฐบาลไม่อนุญาต⁵⁷

การปรับปรุงระบบภาษีอากร ได้มีการปรับปรุงการเก็บภาษีให้เป็นธรรมแก่ราษฎรมากขึ้น โดยถือหลักที่ว่าใครมีมากเสียมาก ใครมีน้อยเสียน้อย คือให้มีการเก็บภาษีเงินได้และภาษีมรดก มีการยกเลิกภาษีที่ไม่เป็นธรรมต่อประชาชน เช่น **ภาษีรัชชูปการ** หรือภาษี 4 บาท คือภาษีที่เก็บจากราษฎรชายทุกคนที่บรรลุนิติภาวะปีละ 4 บาท จนกระทั่งชายนั้นอายุครบ 60 ปี ผู้ที่เสียภาษีนี้แล้วจะได้รับใบเสร็จให้พกติดตัวเวลาไปไหนมาไหน เพราะจะคอยมีเจ้าหน้าที่คอยตรวจผู้ที่เสียภาษี นอกจากนั้นให้ยกเลิกภาษีค่านา ค่าสวน ภาษีไร่อ้อย ยาสูบ เป็นต้น รัฐบาลได้ประกาศระเบียบการเก็บภาษีอากรที่ปรับปรุงใหม่ เรียกว่าประมวลรัษฎากร นอกจากนั้น รัฐบาลยังได้เจรจาขอลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จากต่างประเทศได้สำเร็จ⁵⁸

ด้านการต่างประเทศ ไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองเพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศแม่บทลัทธิชาตินิยมให้กับประเทศไทยและประเทศในเอเชียอาคเนย์อื่น ๆ ในเวลานั้น สินค้าญี่ปุ่นหลังไหลเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มขึ้น และมีนักเรียนไทยออกไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นอันมาก

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองเริ่มประทุขึ้นในยุโรปเพราะเยอรมันเข้ารุกรานฝรั่งเศสและอังกฤษในปี พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) ญี่ปุ่นซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเยอรมันและอิตาลี ก็ได้เริ่มขยายอำนาจเข้ามาในเอเชีย อาคเนย์ในปีต่อมาภายหลังที่เข้ายึดดินแดนบางส่วนของจีนไว้แล้ว ไทยเกรงว่าจะได้รับอันตรายจากสงครามครั้งนี้ด้วย จึงมีนโยบายเป็นกลางในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 ได้ทำสัญญาไมตรีกับญี่ปุ่น และในเดือนเดียวกันนี้ก็ทำสัญญาไม่รุกรานกันและกันกับประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส แต่เมื่อฝรั่งเศสยอมแพ้แก่เยอรมันในปี พ.ศ. 2483 และญี่ปุ่นได้เข้ายึดครองอินโดจีนของฝรั่งเศส ตอนเหนือไว้ได้แล้วรัฐบาลไทยก็เห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะเรียกร้องเอาดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามเมืองหลวงพระบางและตรงข้ามปากเซ (เมืองจำปาศักดิ์) ซึ่งไทยต้องเสียให้แก่ฝรั่งเศสในสมัย

รัชกาลที่ 5 กลับคืนมา แต่รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ตกลง ไทยจึงส่งกำลังทหารเข้าไปในจังหวัด พระตะบอง ศรีโสภณ และจำปาศักดิ์ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 จนเกิดการสู้รบ กับทหารฝรั่งเศส ในขณะที่ความรู้สึกตามแนวลัทธิชาตินิยมในหมู่คนไทยกำลังอยู่ในระดับ สูง สมตามเจตน์จำนงค์ของรัฐบาลประชาชนจึงเข้าสนับสนุนรัฐบาลในโครงการเรียกร้อง ดินแดนคืนอย่างเต็มที่ แต่ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 ญี่ปุ่นก็เข้ามาไกล่เกลี่ย โดยให้ทั้งสองฝ่ายหยุดรบและส่งผู้แทนไปเจรจากันที่กรุงโตเกียว โดยมีญี่ปุ่นเป็นคนกลาง⁹⁹ ในที่สุด ญี่ปุ่นได้ใช้อิทธิพลบังคับฝรั่งเศสให้ตกลงคืนดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวง พระบางและปากเซให้ไทย รวมทั้งเมืองเสียมราฐ พระตะบองและศรีโสภณในเขมรด้วย ความสำเร็จในการเรียกร้องดินแดนคืนครั้งนี้ทำให้พลตรีหลวงพิบูลสงครามได้เลื่อนยศเป็น จอมพล ป.พิบูลสงคราม

3. ประเทศไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ญี่ปุ่นเข้ายึดครองอินโดจีนของฝรั่งเศส ได้ทั้งหมดและมีแผนจะเข้ายึดประเทศอื่น ๆ ในเอเชียอาคเนย์ต่อไป เพื่อป้องกันมิให้อเมริกา เข้ามาขัดขวางแผนการนี้ได้ ญี่ปุ่นจึงส่งกำลังทางอากาศเข้าโจมตีฐานทัพของอเมริกาใน แปะซิฟิกที่อ่าวเพิร์ล (Pearl Harbour) เกาะโออาฮู (Oahu) ในหมู่เกาะฮาวายในวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กำลังของอเมริกาในแปซิฟิกจึงถูกทำลายเสียหายยับเยินโดยที่อเมริกาไม่ทันรู้ ตัว จากนั้นญี่ปุ่นจึงส่งกองทัพเข้ายึดครองประเทศในเอเชียอาคเนย์ ที่เหลืออยู่ได้แก่ ไทย ฟิลิปปินส์ มลายู พม่าและอินโดนีเซีย ภายในปี 2485 ประเทศเหล่านี้ก็ตกอยู่ใต้อำนาจ ญี่ปุ่นทั้งสิ้น

ก่อนหน้าที่ทัพญี่ปุ่นจะเข้ารุกรานประเทศไทย รัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ตระหนักถึงภัยอันนี้อยู่แล้ว จึงพยายามขอรับรองให้อังกฤษและอเมริกาช่วยเหลือ แต่อังกฤษ ต้องเตรียมการป้องกันในมลายูและพม่า ส่วนอเมริกาต้องหันไปช่วยเหลือฟิลิปปินส์ ดังนั้น เมื่อญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกในประเทศไทยในต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 ฝ่ายไทยจึงมีการต่อ ด้านเพียงเล็กน้อยทางภาคใต้ ในที่สุดรัฐบาลก็จำยอมทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นโดย ดียอมให้ญี่ปุ่นใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่านไปยึดครองพม่าได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ญี่ปุ่น ใช้กำลังเข้ายึดครองไทยทั่วประเทศ และจอมพล ป. ยังมีความหวังว่าหากญี่ปุ่นชนะสงคราม

ไทยจะได้ดินแดนที่เสียไปให้กับอังกฤษและฝรั่งเศสกลับคืนมา เพราะญี่ปุ่นให้คำสัญญาไว้ดังนั้น⁶⁰ ในการเซ็นสัญญาพันธมิตรนี้ ญี่ปุ่นสัญญาว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการปกครองภายในของไทยแต่อย่างใด จอมพลป. ได้ให้รัฐมนตรีบางนายที่เป็นฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นลาออก เช่น ดร.ปรีดี ซึ่งเป็น ร.ม.ต.คลัง และแต่งตั้งให้ผู้ที่มิมีนโยบายร่วมมือกับญี่ปุ่นเข้ามาบริหารงานแทน ดร.ปรีดีนั้น ให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแต่เพียงตำแหน่งเดียว⁶¹ ในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ไทยก็ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร นับแต่ พ.ศ. 2484 จนถึง พ.ศ. 2488 รัฐบาลไทยจึงเป็นฝ่ายให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นไม่ได้ปฏิบัติการรุนแรงเหมือนดังที่ทำในอินโดนีเซียและมลายู เพราะถือว่าไทยเป็นพันธมิตร ญี่ปุ่นต้องการเพียงใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่านไปยังพม่า และต้องการได้เสบียงอาหารและวัตถุดิบอื่น ๆ จากไทย เพื่อใช้ในการยึดครองพม่าเท่านั้น ญี่ปุ่นได้สร้างทางรถไฟจากกาญจนบุรีไปยังชายแดนพม่า โดยตัดเลียบไปตามลำน้ำแควน้อย ได้เกณฑ์เอาเชลยศึกชาวอังกฤษและดัตช์ ที่จับตัวได้จากมลายูและอินโดนีเซีย รวมทั้งชาวพื้นเมืองด้วย มาเป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟนี้ ซึ่งมีชื่อเรียกว่าทางรถไฟสายมรณะ เพราะเชลยศึกต้องล้มตายลงเป็นอันมากจากการปกครองที่เข้มงวดของญี่ปุ่น คนไทยได้แอบช่วยเหลือเชลยศึกเหล่านี้อยู่เนือง ๆ ญี่ปุ่นรักษาสัญญาอย่างดีต่อไทยในเรื่องที่จะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการปกครองภายใน ทั้งยังได้คืนรัฐไทรบุรี กันตัน ตรัง กานู ปลิศ ซึ่งไทยต้องเสียให้อังกฤษในปี พ.ศ. 2452 และเมืองเชียงตุง เชียงรุ่ง ในรัฐฉานของพม่าให้ไทยด้วย

ขบวนการเสรีไทย

มีคนไทยคณะหนึ่งซึ่งเห็นอันตรายจากการที่ประเทศไทยไปร่วมมือกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร เพราะพวกนี้ไม่เชื่อว่าฝ่ายอักษะจะชนะสงคราม จึงดำเนินงานใต้ดินลอบติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อหาทางขับไล่ญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย และชี้แจงให้สัมพันธมิตรทราบว่า ไทยถูกญี่ปุ่นบังคับจึงต้องยอมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น คณะบุคคลนี้เรียกว่า **พวกเสรีไทย** มีสมาชิกเป็นคนไทยที่อยู่ต่างประเทศและในประเทศ ผู้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นคือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา มีข้าราชการไทยและนักเรียนไทยในอเมริกาและยุโรปเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยด้วยเป็นอันมากในเดือนมกราคม 2485 รัฐบาลไทยสั่งให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อ่านคำประกาศสงครามของรัฐบาลไทยต่อสัมพันธมิตร แต่ ม.ร.ว.เสนีย์ไม่ยอมปฏิบัติตาม⁶² ขบวนการ

เสรีไทยในอเมริกาได้ประสานงานกับสำนักงาน The United States office of Strategic Services (หรือ O.S.S.) ของอเมริกา⁶³ ส่วนหัวหน้าเสรีไทยในประเทศไทยคือ ดร.ปรีดี ได้ลอบติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรวางแผนที่จะปลดอาวุธ ญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยส่งเจ้าหน้าที่ไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ O.S.S. ในเขตประเทศจีนเพื่อส่งรายละเอียดเกี่ยวกับกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยให้ฝ่ายสัมพันธมิตร⁶⁴ ดร.ปรีดียังได้พยายามจัดตั้งรัฐบาลไทยอิสระขึ้นทางภาคเหนือ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ต่อมาขบวนการเสรีไทยได้ตกลงกับฝ่ายสัมพันธมิตรจะจัดเตรียมกำลังทหารไว้ให้จำนวน 50,000 คน เพื่อช่วยฝ่ายสัมพันธมิตรในการขับไล่ทหารญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย แต่ในที่สุดกำลังจำนวนนี้ไม่ได้ร่วมรบอย่างใด เพราะฝ่ายญี่ปุ่นยอมแพ้เสียก่อน

लगแพ้งของญี่ปุ่นเริ่มปรากฏตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2487 และเห็นได้ชัดเจนในปี พ.ศ. 2488 ปัญหาที่รัฐบาลไทยในขณะนั้นต้องขบคิดก็คือ ถ้าญี่ปุ่นแพ้สงครามไทยจะต้องเป็นฝ่ายแพ้ด้วย เพราะได้ทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ฐานะของรัฐบาลจอมพล ป. เริ่มสั่นคลอน และเริ่มมีการเคลื่อนไหวที่จะให้จอมพล ป. ลาออกจากความเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อที่ไทยจะได้ตกลงกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้สะดวกขึ้น ในที่สุดในเดือนกรกฎาคม 2488 รัฐสภาที่บีบบังคับให้รัฐบาลจอมพล ป. ลาออกไปได้ โดยไม่อนุมัติพระราชบัญญัติการสร้างเมืองหลวงใหม่ที่เพชรบูรณ์ที่รัฐบาลเป็นฝ่ายเสนอ

ดร.ปรีดี ผู้สำเร็จราชการฯ ได้แต่งตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป นายควงมีหน้าที่เจรจาว่าล้มไม่ให้เป็นเข้าควบคุมการบริหารราชการของไทย จนกว่าสงครามจะสิ้นสุดลง ซึ่งรัฐบาลก็ปฏิบัติเป็นผลสำเร็จ ในที่สุดญี่ปุ่นได้ยอมแพ้ต่อฝ่ายสัมพันธมิตรในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ภายหลังที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิโดนระเบิดปรมาณูจากฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ก็ได้ลาออกเพราะสิ้นสมัย สงคราม นายทวี บุญยเกตุ ได้รับมอบหมายให้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อมาชั่วคราว

4. ประเทศไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง รัฐบาลไทยได้พยายามแก้ไขสถานการณ์ของประเทศให้รอดพ้นจากการมีฐานะเป็นประเทศแพ้สงคราม ซึ่งอาจถูกยึดครองได้จากฝ่ายสัมพันธมิตร ดร.ปรีดี ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ออกแถลงการว่า คนไทย

ไม่เห็นด้วยกับการประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรเลย และขอประกาศว่า การประกาศสงครามครั้งรัฐบาลจอมพล ป. เป็นโมฆะ ไทยจะส่งคืนดินแดนในแหลมมลายูที่ได้มาจากอังกฤษในสมัยสงคราม จอมพล ป. และพรรคพวกถูกจับกุมและสอบสวนในฐานะเป็นอาชญากรสงคราม ชื่อของประเทศไทยถูกเปลี่ยนไปเป็นประเทศสยามตามเดิม เพื่อเป็นการเอาใจฝ่ายสัมพันธมิตรที่เรียกชื่อประเทศไทยว่าสยามมาโดยตลอด เป็นการคัดค้านนโยบายชาตินิยมที่ญี่ปุ่นและเยอรมันเป็นเจ้าของ ท้ายสุดก็ได้ติดต่อให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพื่อการเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร จะได้รับเป็นผลดีต่อประเทศไทยยิ่งขึ้น เพราะม.ร.ว.เสนีย์ เป็นหัวหน้าเสรีไทยได้ติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรมาก่อน

การเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรและการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ

ผลงานของเสรีไทยทำให้อเมริกายอมตกลงที่จะไม่ถือว่าไทยเป็นประเทศแพ้สงคราม และรับว่าการประกาศสงครามของไทยต่อฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นโมฆะ อเมริกาไม่เรียกร้องค่าชดเชยใด ๆ ทั้งยังตกลงที่จะสนับสนุนให้ไทยได้เป็นสมาชิกสหประชาชาติ อเมริกายังมีบทบาทสำคัญในการช่วยไทยเจรจากับรัฐบาลอังกฤษให้ลดหย่อนข้อเรียกร้องต่อไทยลงบ้าง

สำหรับอังกฤษนั้น ท่าทีต่อไทยหลังสงครามไม่สู้เป็นมิตรเหมือนอเมริกา ทั้งนี้เพราะผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษในประเทศไทยถูกทำลายเสียหายอย่างมากในสมัยที่ญี่ปุ่นเข้ามาเป็นพันธมิตรกับไทย อังกฤษจึงเรียกร้องให้ไทยทำสัญญาชดเชยค่าเสียหายให้อังกฤษเป็นจำนวนมาก เช่น ไทยจะต้องส่งข้าวปีละ ล้านตันครึ่งให้แก่อังกฤษเพื่อนำไปแจกจ่ายให้มลายูและพม่า และต้องเสียค่าปฏิกรรมสงครามให้อังกฤษกว่า 5 ล้านปอนด์สเตอร์ลิง รัฐบาลอเมริกันพยายามใช้อิทธิพลให้อังกฤษลดหย่อนการเรียกร้องนี้ลงบ้าง แต่ในที่สุดไทยก็ต้องทำสัญญาสัมพันธมิตรกับอังกฤษซึ่งเรียกว่า The Formal Agreement ในเดือนมกราคม 2489 มีข้อความสำคัญ คือ

1. ไทยจะคืนรัฐทั้ง 4 ในมลายู คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปูลิส และเมืองเชียงตุง เชียงรุ่งในรัฐฉานในพม่าให้อังกฤษ
2. ไทยจะส่งข้าวจำนวน 1 ล้านตันครึ่งให้แก่อังกฤษทุกปี โดยไม่คิดราคาแต่อย่างใด

3. ไทยจะไม่ขุดคอคอดกระ ซึ่งจะทำให้สิ่งค้ำปรี่ของอังกฤษหมดความสำคัญทางการค้าไป โดยไม่ได้รับอนุญาตจากอังกฤษ

4. ไทยจะขายยางพารา ดีบุก ข้าวและชา ตามราคาที่เกิดขึ้นกรรมการระหว่างชาติกำหนดไว้

5. ไทยจะต้องจ่ายเงินเป็นค่าชดเชยทรัพย์สินสมบัติของอังกฤษในประเทศไทยที่ ถูกทำลายเสียหาย

6. เพื่อเป็นการตอบแทนที่ไทยยอมทำสัญญานี้ อังกฤษจะสนับสนุนให้ไทยได้เป็นสมาชิกสหประชาชาติ⁶⁵

แต่ต่อมาในพ.ศ. 2490 รัฐบาลอเมริกันช่วยไทยเจรจากับอังกฤษ จนอังกฤษยอมจ่ายเงินค่าข้าวให้ไทยในราคา 12 ปอนด์ 14 ชิลลิง ต่อหนึ่งตัน และต่อมายอมจ่ายให้ เป็น 24 ปอนด์ต่อหนึ่งตัน ซึ่งก็ยังเป็นราคาต่ำกว่าราคาในตลาดมีดอยู่ที่ และไทยได้ตกลงซื้อทางรถไฟสายมรณะในราคา 1 1/4 ล้านปอนด์ และยอมจ่ายค่าปฏิกรสงครามให้อังกฤษ ออสเตรเลีย และอินเดียเป็นเงินทั้งสิ้น 5,224,220 ปอนด์สเตอร์ลิง และในที่สุดในเดือน มกราคม พ.ศ. 2497 เมื่อไทยได้ปฏิบัติตามสัญญาต่ออังกฤษครบถ้วนแล้ว ก็ได้มีการยกเลิกสัญญา Formal Agreement เสีย⁶⁶

การเจรจากับฝรั่งเศสต้องประสบปัญหายุ่งยากไม่แพ้การเจรจากับอังกฤษ ฝรั่งเศสต้องการให้ไทยคืนดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงในลาว และดินแดนเขมร 3 จังหวัด คือ พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณให้ฝรั่งเศส รัฐบาลไทยพยายามเจรจาต่อรองอยู่เป็นเวลานาน อเมริกาได้เข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยในการเจรจากับฝรั่งเศสอีกเช่นกัน ในที่สุดได้นำเรื่องเข้าไปพิจารณาในที่ประชุมสหประชาชาติ ที่ประชุมได้ชี้ขาดให้ไทยคืนดินแดนในลาวและเขมรให้ฝรั่งเศส ไทยจึงต้องปฏิบัติตาม ต่อจากนั้นฝรั่งเศสจึงได้สนับสนุนไทยให้เป็นสมาชิกสหประชาชาติ

สำหรับการเจรจากับรัสเซียและจีนนั้น ทั้งสองประเทศเสนอว่า จะรับรองให้ไทยเป็นสมาชิกสหประชาชาติได้ ต่อเมื่อไทยเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัสเซียและจีน และให้ไทยแก้ไขกฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์และกฎหมายจำกัดสิทธิของคนจีน กฎหมาย

จำกัดจำนวนจีนอพยพเข้าในประเทศไทยเสียใหม่ ไทยยอมทำตามข้อเสนอนี้ และได้เปิดสัมพันธไมตรีทางการทูตกับรัสเซียและจีน ในที่สุดทั้งสองประเทศก็ยอมสนับสนุนให้ไทยเป็นสมาชิกสหประชาชาติ

ไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติถูกต้องในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2489 โดยเป็นสมาชิกลำดับที่ 55 และไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในองค์การชำนาญระหว่างประเทศของสหประชาชาติด้วยหลายองค์การเช่น องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (UNESCO) องค์การอนามัยโลก (WHO) องค์การอาหารและเกษตร (FAO) และกรรมการเศรษฐกิจเอเชียและตะวันออกเฉียงใต้ (ECAFE) นับว่ารัฐบาลไทยได้รับผลสำเร็จในการเจรจาให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศแพ้สงครามไปได้

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศเพื่อนบ้านของไทยคือ พม่า มลายู อินโดนีเซียและเวียดนามยังต้องทำการสู้รบกับมหาอำนาจในยุโรปที่ต้องการยึดครองประเทศเหล่านี้เป็นเมืองขึ้นต่อไป ไทยไม่ต้องประสบปัญหาเช่นนี้ แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาลและความมั่นคงภายในประเทศอยู่ตลอดเวลา ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2489 ปรากฏว่า สมาชิกวุฒิสภาได้เลือกให้นายควง อภัยวงศ์ให้เป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป แต่ในเดือนมีนาคมปีนั้นเอง นายควงก็ต้องลาออกจากตำแหน่งเพราะไม่สามารถรับหลักการในพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน พ.ศ. 2489 แต่รัฐสภาได้ลงมติรับหลักการพระราชบัญญัติฉบับนี้⁶⁷ สมาชิกวุฒิสภาก็จึงเลือกให้ ดร.ปรีดี เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป รัฐบาลที่มีดร.ปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรีได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ซึ่งเรียกว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 ในวันที่ 10 พฤษภาคม 2489 รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้อนุญาตให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองได้ และศาลได้ตัดสินให้ปล่อยจอมพล ป.พิบูลสงคราม และอดีตรัฐมนตรีคนสำคัญอื่น ๆ อีก เช่น พลเอกมังกร พรหมโยธี พลเอกจรัญ เสรีเรืองฤทธิ์ และพลโทประยูร ภมรมนตรี ซึ่งได้ถูกควบคุมตัวและสอบสวนมาก่อนในฐานะเป็นอาชญากรสงคราม ทั้งนี้เพราะกฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรสงครามที่ไทยร่างขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติลงแล้วนั้น ไม่มีผลใช้บังคับย้อนหลัง⁶⁸

กรณีสวรรคต ตลอดเวลาที่เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลฯ ประทับอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อสงครามสิ้นสุดลงได้เสด็จนิวัติพระนครในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2488 ปรากฏว่า ภายในระยะเวลาอันสั้น พระราชจริยวัตรของพระองค์ก็เป็นที่ประทับใจและชนะใจประชาชนไทยทั้งปวง ในขณะที่ทรงเตรียมพระองค์เพื่อเสด็จกลับไปศึกษาต่อที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์นั่นเอง ในตอนเช้าของวันที่ 9 มิถุนายน 2489 รัฐบาลก็ได้ประกาศข่าวร้ายให้ราษฎรทราบ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคต เสียแล้วเพราะถูกพระแสงปืน รวมพระชนมายุได้ 21 พรรษา และอยู่ในราชสมบัติ 13 ปี รัฐบาลได้มีมติอัญเชิญพระเจ้าอองยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไป เนื่องจากพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ รัฐบาลจึงแต่งตั้งให้ กรมขุนชัยนาทนเรนทร พระยามานวราชเสวี เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน (ต่อมาเมื่อมีการรัฐประหาร ในปี 2489 ได้มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 และได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวแทน ซึ่งบัญญัติให้คณะอภิรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการด้วย คณะอภิรัฐมนตรีในตอนนั้นประกอบด้วย

กรมขุนชัยนาทนเรนทร

พระองค์เจ้าธานีนิวัติ (ต่อมาคือกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์)

พลโทพระองค์เจ้าอลงกร และ

พลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจรัส

ผู้สำเร็จราชการคณะนี้ทำหน้าที่จนถึงปี 2492 จึงพ้นจากตำแหน่ง เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรแล้ว รัฐบาลได้แต่งตั้งให้กรมขุนชัยนาทนเรนทร เป็นผู้สำเร็จราชการจนถึงวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2493 จึงทรงพ้นจากตำแหน่งเพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว) รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล แต่ไม่ได้เป็นผลแน่ชัดออกมาประการใด ทำให้ประชาชนไม่พอใจมาก รัฐบาลได้เปิดอภิปรายโจมตีรัฐบาลในเรื่องนี้ในที่สุด ดร.ปรีดี จึงต้องลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อเปิดโอกาสให้คณะกรรมการได้สอบสวนได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น และต่อมาในปี 2492 ก็ต้องเดินทางออกนอกประเทศเมื่อรัฐบาลในสมัยนั้นมีจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี และประชาชนทั่วไปต่างเพ่งเล็งมาที่ ดร.ปรีดีว่าเป็นผู้รู้เห็นในการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระโอรสองค์ที่ 3 ในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์) และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์) ทรงพระราชสมภพ ณ เมืองบอสตัน (Boston) ประเทศสหรัฐอเมริกาในวันจันทร์ที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2470 ในขณะที่สมเด็จพระราชบิดากำลังศึกษาวิชาแพทย์ ณ ที่นั้น ทรงมีพระนามเดิมว่า พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช

ใน พ.ศ.2471 ได้ตามเสด็จสมเด็จพระบรมชนกนาถกลับเข้ามาประทับในประเทศไทย เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.2472 ในปีต่อมาได้เสด็จไปประทับที่สวิตเซอร์แลนด์พร้อมกับสมเด็จพระราชชนนี สมเด็จพระเชษฐาธิราช และสมเด็จพระพี่นางเธอ ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนประถมที่เมืองโลซานน์ คือโรงเรียนเมียร์มองต์ (Miremont)

ในปี พ.ศ.2477 เมื่อสมเด็จพระเชษฐาธิราชได้ขึ้นครองราชสมบัติ ทรงได้รับสถาปนาพระฐานันดรศักดิ์เป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช

ต่อมาได้ทรงย้ายจากโรงเรียนเมียร์มองต์ไปทรงศึกษาต่อที่โรงเรียนนูแวลล์ เดอ ลา ซูอิสส์ โรมองด์ (Ecole Nouvelle de la Suisse Romande) ที่เมืองโลซานน์

ใน พ.ศ.2481 ได้เสด็จกลับมาเยี่ยมประเทศไทยชั่วคราวพร้อมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

พ.ศ.2488 ทรงสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรบาเชอร์ลิเออร์ เอส แลตรส์ (Bacheliers Lettres) จากโรงเรียนยิมนาสเดอโลซานน์ (Gymnase de Lausanne)

ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2488 เสด็จเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยโลซานน์ (University de Lausanne) ในแผนกวิทยาศาสตร์

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง ได้เสด็จกลับประเทศไทยพร้อมด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลอีกครั้งหนึ่ง ในเดือนธันวาคม 2488

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตในวันที่ 9 มิถุนายน

พ.ศ.2489 สมเด็จพระเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชได้ขึ้นครองราชสมบัติต่อเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี

ในวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ.2489 ได้เสด็จกลับไปยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์อีก เพื่อทรงศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยแห่งเมืองโลซานน์ แต่ทรงเลือกเรียนวิชาใหม่คือวิชาสังคมศาสตร์ (Lisence et Doctorat es Sciences Sociales)

ในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2492 ทรงหมั้นหม่อมราชวงศ์หญิงสิริกิติ์ กิติยากร พระธิดาในกรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ (หม่อมเจ้านักขัตมงคล กิติยากร) และหม่อมหลวงบัว กิติยากร

ในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2493 ได้เสด็จกลับมาถึงประเทศไทยเป็นการถาวร และได้ทรงประกอบพิธีราชาภิเษกสมรสในวันที่ 28 เมษายน 2493 และต่อมา ทรงประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกในวันที่ 5 พฤษภาคม⁶⁹ พ.ศ. 2493

ตลอดเวลาที่เริ่มทรงครองราชสมบัติมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์มหาศาลต่อประเทศและประชาชนไทยทั้งปวง จนมิอาจจะนำมากล่าวได้ทั้งหมดในที่นี้ ทรงเป็นแบบอย่างของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งศัพทราชาธรรมอย่างสมบูรณ์ พระองค์เป็นศูนย์รวมของความจงรักภักดีของประชาชน ทำให้พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาติไทย ในวันที่ 22 ตุลาคม จนถึง วันที่ 5 พฤศจิกายน 2499 ได้เสด็จออกผนวชตามประเพณีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงเอาพระทัยใส่ในการเสด็จออกเยี่ยมราษฎรในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยหลายต่อหลายคราว ซึ่งยังทรงปฏิบัติอยู่เสมอมาจนถึงปัจจุบัน ด้านต่างประเทศ ได้เสด็จประพาสประเทศเพื่อนบ้านของไทย เช่น เวียดนามใต้ (พ.ศ.2502) อินโดนีเซีย (พ.ศ.2503) และพม่า (พ.ศ. 2503) และในปี พ.ศ. 2503-2504 ได้เสด็จประพาสประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ได้แก่ ประเทศอังกฤษ เยอรมันตะวันตก ฝรั่งเศส อิตาลี สวิตเซอร์แลนด์ เดนมาร์ก นอร์เวย์ สวีเดน เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม ลักเซมเบิร์ก โปรตุเกส ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและนานาชาติเหล่านี้สนิทสนมแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และทำให้ชื่อเสียงของประเทศไทยเป็นผู้ที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ.2489 จนถึงปัจจุบัน

เมื่อ ดร.ปรีดี ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี 2489 ซึ่งเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลไม่สามารถให้ความกระจ่างในกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลต่อประชาชนได้ รัฐบาลได้แต่งตั้งให้พลเรือตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป แต่หลวงธำรงฯ ไม่สามารถควบคุมบุคคลในคณะรัฐบาลไว้ได้ จนมีเสียงเล่าลือกันว่ามีการทุจริตในคณะรัฐบาล ฐานะเศรษฐกิจของประเทศภายหลังสงครามก็ยังไม่ดีขึ้น สินค้ามีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เครื่องอุปโภคบริโภคไม่เพียงพอกับความต้องการ ดังนั้นในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 คณะทหารภายใต้การนำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม พลโทผิน ชุณหะวัณ นาวาอากาศเอกหลวงกาจสงคราม (เทียน เก่งระดมยิง) พันตรีสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพันตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ได้เข้ายึดอำนาจรัฐบาลไว้ได้⁷⁰ ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ และให้ใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราว คณะรัฐประหารได้ขอให้นายควง อภัยวงศ์ เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง ส่วนจอมพล ป. เป็นผู้บัญชาการทหาร

แต่ต่อมาในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2491 นายควงก็ถูกคณะทหารบังคับให้ลาออกโดยอ้างว่านายควงไม่สามารถทำให้สภาวะเศรษฐกิจดีขึ้นได้ จอมพล ป. ได้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อมา โดยมีจอมพลผิน ชุณหะวัณเป็นรองนายกรัฐมนตรี พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นรัฐมนตรีกลาโหม และผู้บัญชาการทหารและพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย และเป็นอธิบดีกรมตำรวจ รัฐบาลของจอมพล ป. สามารถยืนยงมาได้จนถึงปี พ.ศ.2500 แต่ในระหว่างนั้นก็มีการจลาจลเกิดขึ้น 2 ครั้ง เพื่อยึดอำนาจของรัฐบาลจอมพล ป. คือ

ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2492 ได้เกิดมีการจลาจลขึ้นในกรุงเทพฯ กำลังทหารเรือบางส่วนได้เข้ายึดพระบรมมหาราชวังไว้เป็นกองบัญชาการเพื่อโค่นล้มอำนาจรัฐบาล เสียงเล่าลือในเวลานั้นว่า ดร.ปรีดีซึ่งได้หลบหนีออกนอกประเทศไปตั้งแต่คณะรัฐประหารทำรัฐประหารล้มรัฐบาลหลวงธำรงฯ นั้น ได้กลับเข้ามาเพื่อยึดอำนาจการปกครองโดยใช้กำลังบางส่วนในกองทัพเรือ แต่ในที่สุดฝ่ายทหารและตำรวจก็สามารถปราบกบฏครั้งนี้ลงได้ กบฏครั้งต่อมาเรียกว่า กบฏแมนฮัตตัน เกิดขึ้นในวันที่ 29 มิถุนายน 2494 ทหาร

เรือได้เข้าควบคุมจอมพล ป. ไว้ในขณะที่เป็นประธานในพิธีรับมอบเรือขุดสันดอนชื่อแมนฮัตตันที่รัฐบาลอเมริกันเป็นผู้มอบให้ไทย และได้ควบคุมตัวจอมพล ป. ไว้เป็นประกันในเรือรบหลวงศรีอยุธยา เพื่อยืนยันข้อเสนอหลายประการต่อรัฐบาล แต่รัฐบาลตัดสินใจใช้กำลังทหารบกและอากาศเข้าปราบ ทหารฝ่ายรัฐบาลได้ระดมยิงและทิ้งระเบิดเรือศรีอยุธยา จอมพล ป. ถือโอกาสหลบหนีโดยกระโดดน้ำหนีรอดอันตรายมาได้ ในที่สุดบกฏแมนฮัตตันก็ถูกปราบลงอีกครั้งหนึ่ง

จอมพล ป. ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรในวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2492 ซึ่งบัญญัติให้มีสองสภา คือสภาล่างและวุฒิสภา (หรือสภาสูง) สมาชิกสภาล่างราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งเข้ามา และสมาชิกสภาสูง รัฐบาลเป็นผู้แต่งตั้ง แต่ต่อมาอีก 2 ปี คณะรัฐประหารก็ทำการปฏิวัติเสียขึ้นขึ้นเพื่อยกเลิกรัฐธรรมนูญ ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 ได้หันไปประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2475 อีกครั้ง รัฐธรรมนูญฉบับนี้อำนวยให้มีสภาผู้แทนราษฎรเพียงสภาเดียว และมีสมาชิกประเภทที่ 1 ที่ราษฎรเป็นผู้เลือก และประเภทที่ 2 ที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลจำนวนเท่า ๆ กัน

จอมพล ป. มีนโยบายเสริมสร้างกำลังของกองทัพให้มั่นคงยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงของรัฐบาลด้วย ในสมัยนี้บุคคลผู้มีอำนาจออกไปจากจอมพล ป. คือ พลเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐมนตรีกลาโหม และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นคู่แข่งทางการเมืองกันขึ้น

ภายหลังที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นฝ่ายมีชัยในการสู้รบกับรัฐบาลพรรคก๊กมินตั๋งของจอมพลเจียงไคเช็ค ท่าทีของคนจีนทั่ว ๆ ไปในเอเชียอาคเนย์ได้หันไปสนับสนุนรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์มากขึ้น รัฐบาลจอมพล ป. จึงได้เพิ่มมาตรการควบคุมการกระทำต่าง ๆ ของคนจีนในประเทศไทยมากขึ้นด้วย ได้มีการปิดโรงเรียนและหนังสือพิมพ์ของคนจีนอีก ในปี พ.ศ. 2495 รัฐบาลออกกฎหมายขึ้นค่าทะเบียนคนต่างด้าวจาก 4 บาทต่อ 1 ปี (ตามกฎหมายปี พ.ศ. 2482) เป็นปีละ 400 บาท และได้ตรากฎหมายกำหนดให้เด็กที่เกิดในประเทศไทยถึงแม้จะมีพ่อแม่เป็นชาวต่างชาติก็ให้มีสัญชาติไทย⁷¹ แต่โดยทั่ว ๆ ไปแล้วเหตุการณ์ในประเทศไทยมีความสงบสุขพอสมควรเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน

ของเราเช่น เวียดนาม อินโดนีเซีย มลายูและพม่า ซึ่งต้องเผชิญกับสงครามกลางเมืองในระหว่างนั้น

ในปี พ.ศ.2498 จอมพล ป. ได้เดินทางไปรอบโลก เมื่อกลับมาได้รับอิทธิพลจากการปกครองของประเทศทางตะวันตก จึงได้เปลี่ยนแปลงให้ลักษณะการปกครองของรัฐบาลเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น โดยอนุญาตให้มีการตั้งพรรคการเมืองขึ้นโดยไม่จำกัดจำนวน รวมทั้งอนุญาตให้มีการชุมนุมและอภิปรายทางการเมืองในที่สาธารณะได้ เหมือนกับที่รัฐบาลอังกฤษอนุญาตให้มีการอภิปรายที่สวน Hyde (Hyde Park) เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่าพุดไฮด์ปาร์ค เมื่อรัฐบาลอนุญาตได้มีผู้ตั้งพรรคการเมืองขึ้นถึง 20 พรรค พรรคใหญ่ที่สำคัญที่สุดคือพรรคเสรีมนั่งคศิลาของรัฐบาล และพรรคประชาธิปไตยซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านของนายควง อภัยวงศ์ พรรคการเมืองในสมัยนี้มีไม่น้อยที่มิโนบายเอาเงินไปทางลัทธิคอมมิวนิสต์ การพุดอภิปรายที่ห้องสนามหลวงก็มักมีพวกหัวเอียงซ้ายไปแสดงความเห็นโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรงเสมอ

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง ปรากฏว่าพรรคเสรีมนั่งคศิลาได้เสียงข้างมากในสภา แต่ประชาชนไม่พอใจในการเลือกตั้งครั้งนี้ เพราะเห็นว่ามีการทุจริต ในที่สุดได้มีการเดินขบวนประท้วงของประชาชนและนักศึกษาที่หน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม และในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้นำกำลังทหารเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาล จอมพล ป. และพลเอกเผ่า ศรียานนท์ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ จอมพล ป. ได้เดินทางไปยังประเทศเขมรและต่อไปยังประเทศญี่ปุ่น (ต่อมาได้ถึงแก่อนิจกรรมที่ประเทศญี่ปุ่นในปี พ.ศ.2507) ส่วนพลเอกเผ่าลี้ภัยไปยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์ คณะปฏิวัติได้ขอให้นายพจน์ สารสิน เลขาธิการองค์การ ส.ป.อ.มาดำรงนายกรัฐมนตรีชั่วคราวก่อนที่จะมีการเลือกตั้ง

ในเดือนมกราคม 2501 ได้มีการเลือกตั้งทั่วไป พลเอกถนอม กิตติขจรได้เป็นนายกรัฐมนตรี แต่รัฐบาลไม่สามารถรักษาสถานการณ์ความวุ่นวายในรัฐสภาไว้ได้ พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์จึงได้ทำการปฏิวัติอีกครั้งหนึ่งเพื่อยุบสภาในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 พลเอกถนอม กิตติขจรต้องออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิวัติได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ

บุญ เลิกพรรคการเมือง ประกาศกฎอัยการศึก และปกครองประเทศโดยคำสั่งของคณะปฏิวัติ และต่อมาในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2502 คณะปฏิวัติได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรชั่วคราว ซึ่งบัญญัติให้มีการตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมีหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นต่อไป และแต่งตั้งให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นนายกรัฐมนตรี

แต่ก่อนที่รัฐธรรมนูญฉบับถาวรจะร่างเสร็จเรียบร้อยจอมพลสฤษดิ์ก็ถึงแก่อสัญกรรมเสียก่อนในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2506 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรี ต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2511 เรียกรัฐธรรมนูญฉบับนี้ว่า รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ.2511 และมีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2512 ปรากฏว่าพรรคสหประชาไทย ซึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นประธาน ได้รับเสียงข้างมากในสภา จอมพลถนอมจึงได้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อมา รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีอายุได้ถึงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ซึ่งเป็นวันที่จอมพลถนอม กิตติขจรได้ทำการปฏิวัติล้มล้างรัฐบาล ยกเลิกรัฐธรรมนูญและยุบสภา และทำการปกครองประเทศโดยคณะปฏิวัติต่อมา

ด้านการต่างประเทศ

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศต่าง ๆ แตกแยกออกเป็น 2 ฝ่ายใหญ่ ๆ คือฝ่ายโลกเสรีซึ่งมี สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศสเป็นผู้นำ และฝ่ายประเทศคอมมิวนิสต์ซึ่งมีรัสเซียและสาธารณรัฐประชาชนจีน (จีนคอมมิวนิสต์) เป็นผู้นำ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มประเทศเป็นกลางซึ่งมีนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดอีกจำนวนหนึ่ง

สำหรับประเทศไทยมีนโยบายปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย ไทยจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเทศทางฝ่ายโลกเสรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสหรัฐอเมริกา สหรัฐอเมริกาเริ่มมีความสัมพันธ์กับไทยมากขึ้น ตั้งแต่ที่ได้เข้ามามีบทบาทช่วยรัฐบาลไทยเจรจากับประเทศสัมพันธมิตร เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ๆ ในเวลาต่อมา สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลืออย่างมากต่อไทย ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการป้องกันประเทศ ในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2493 ไทยได้ตกลงทำสัญญารับความช่วยเหลือ

เหลือทางเศรษฐกิจและสังคมจากสหรัฐอเมริกา และในวันที่ 17 ตุลาคม ได้ลงนามรับความช่วยเหลือทางทหาร รัฐบาลอเมริกันได้จัดตั้งสำนักงานขึ้นในประเทศไทยมีหน้าที่พิจารณาติดตามผลการช่วยเหลือและให้คำแนะนำแก่สหรัฐในการช่วยเหลือประเทศไทยสำนักงานนี้คือ United States Operation Mission. หรือ ยูซอม (USOM)

ภายหลังที่ประเทศจีนอยู่ใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ ฝ่ายคอมมิวนิสต์พยายามแผ่อิทธิพลเข้ามาในเอเชียอาคเนย์ด้วย ประเทศเพื่อนบ้านของไทยเช่น เวียดนาม ฟิลิปปินส์ มลายู อินโดนีเซียและพม่าต่างต้องประสบปัญหาจากคอมมิวนิสต์ในเวลาต่าง ๆ กัน ท่าทีของรัฐบาลไทยในสมัยนั้นต่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ เห็นได้ชัดเจนเมื่อไทยปฏิเสธไม่ยอมรับรองประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (จีนคอมมิวนิสต์) เข้าในสหประชาชาติ และเพิ่มความเข้มแข็งในมาตรการการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยมากขึ้นตามลำดับ

สำหรับประเทศในเอเชียอื่น ๆ รัฐบาลไทยพยายามส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีต่อกันเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเพื่อนบ้านของไทย ภายหลังที่ประเทศเหล่านี้ได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์แล้ว ไทยได้ตกลงทำสัญญาสัมพันธไมตรีด้วยเช่น ใน พ.ศ.2492 ทำสัญญากับฟิลิปปินส์ พ.ศ.2497 ทำสัญญากับอินโดนีเซีย และ พ.ศ.2499 ทำสัญญากับพม่า ไทยได้เปิดสัมพันธทางการทูตกับญี่ปุ่นใหม่ในปี พ.ศ.2494

เมื่อสงครามเกาหลีเริ่มขึ้นใน พ.ศ.2493 เพราะเกาหลีเหนือรุกรานเกาหลีใต้ ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศรุ่นแรกที่ส่งทหารไปช่วยเกาหลีใต้ตามคำเรียกร้องขององค์การสหประชาชาติและเพื่อร่วมในการสร้างแนวป้องกันการคุกคามของคอมมิวนิสต์ ประเทศไทยได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียอาคเนย์ (Southeast Asia Collective Defense Treaty) ในวันที่ 8 ธันวาคม 2497 มีประเทศที่ลงนามในสนธิสัญญานี้ทั้งหมด 8 ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ และไทย ที่ประชุมตกลงให้สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงเทพมหานครต่อการนี้ มีนโยบายให้ความร่วมมือกันสร้างเสริมความเจริญในทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม นอกเหนือไปจากด้านการทหารด้วย ได้เปลี่ยนชื่อเป็น Southeast Asia Treaty Organization เรียกโดยย่อว่า SEATO (ซีโต) หรือองค์การ ส.ป.อ. ต่อมาในเดือนกรกฎาคม 2504 ไทยได้

ร่วมลงนามกับประเทศมาเลเซียและฟิลิปปินส์ก่อตั้งสมาคมอาเซียนตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asia) หรือ อาสา (ASA) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมมือกันในระหว่างประเทศในภูมิภาคแถบนี้ ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและวิชาการ ต่อมาในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2510 ไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในสมาคมความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations) หรืออาเซียน (ASEAN) ซึ่งมีสมาชิกทั้งหมด 5 ประเทศคือ มาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์และประเทศไทย สมาคมอาสาจึงถูกยุบมารวมอยู่ในสมาคมอาเซียนด้วยวัตถุประสงค์ของสมาคมอาเซียนคล้ายคลึงกับของสมาคมอาสาแต่เดิมนั้นเอง นอกจากนี้ ไทยยังร่วมเป็นสมาชิกในคณะมนตรีเอเชียและแปซิฟิก (Asian and Pacific Council) หรือแอสแปค (ASPAC) ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2509 คณะมนตรีนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้ความร่วมมือกันในระหว่างประเทศในเอเชียและแปซิฟิกเพื่อส่งเสริมความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและวัฒนธรรม เพื่อสร้างเสริมสันติภาพและความมั่นคงขึ้นในประเทศในแถบนี้ (ประเทศสมาชิกของแอสแปคคือออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สาธารณรัฐจีน ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนามใต้ และไทย)

ด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของประเทศไทยค่อยๆกระเตื้องขึ้นในระยะ 10 ปี หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2499 รายได้ของประเทศเพิ่มขึ้นจาก 1,666,094,600 บาทในปี 2481 เป็น 3,055,000,000 บาท⁷² อัตราการแลกเปลี่ยนเงินบาทกับเงินเหรียญสหรัฐอยู่ในระดับคงที่คือประมาณ 21 บาทต่อหนึ่งเหรียญ แสดงว่าเงินบาทของไทยมีความมั่นคงเป็นอย่างดีรัฐบาลในสมัยจอมพล ป. ได้ส่งเสริมให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 เรียกสั้น ๆ ว่าโครงการ 6 ปี (เพราะมีระยะตั้งแต่ปี 2504-2509) ในระยะ 2-3 ปีแรก ภายหลังจากที่ประกาศโครงการนี้ ปรากฏว่ารายได้ของประเทศเพิ่มขึ้นปีละ 5 เปอร์เซ็นต์ และรายได้ของประชากรโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 2 เปอร์เซ็นต์ ผลผลิตของประเทศในปี 2503 มีมูลค่า 55,717 ล้านบาท ในปี 2504 เพิ่มขึ้นเป็น 81,274 ล้านบาท และในปี 2509 เพิ่มขึ้นเป็น 96,802 ล้านบาท ผลผลิตของประเทศไทยนับแต่เริ่มใช้โครงการ 6 ปี เพิ่มขึ้นถึง 44% แทนที่จะเป็น 38% ตามที่ตั้งความมุ่งหมายไว้แต่เดิม

ในปี พ.ศ. 2510-2514 รัฐบาลได้ประกาศใช้โครงการพัฒนาเศรษฐกิจอีกครั้ง เรียกว่าโครงการ 5 ปี รายได้ของประชากรโดยเฉลี่ยแล้วมี 3,900 บาทต่อปี (ในปี พ.ศ. 2509 มีเพียง 2,925 บาทต่อปีเท่านั้น)⁷³

ด้านการศึกษา

ในปี พ.ศ. 2494 รัฐบาลได้ส่งเสริมให้โรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนหลวงเพิ่มเติมหลักสูตรในชั้นเตรียมอุดมศึกษา และต่อมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์เป็นนายกรัฐมนตรี ได้จัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติ เพื่อวางนโยบายการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2503 ได้ประกาศให้การศึกษาบังคับเพิ่มขึ้นไปถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 (แต่เดิมมีแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น) และได้สร้างมหาวิทยาลัย วิทยาลัยเพิ่มเติมขึ้นอีกตามจังหวัดสำคัญ ๆ ของไทย เพื่อให้การศึกษากระจายออกไปทั่วราชอาณาจักร แทนที่จะรวมอยู่แต่ในกรุงเทพฯ

เชิงอรรถบทที่ 8

1. สิริ เปรมจิตต์ พระบรมราชจักรีวงศ์ หน้า 542-543
2. Rong Syamananda, **A History of Thailand**, p. 170
3. **Ibid.**
4. **Ibid.**
5. **Ibid.** p. 171
6. D.G.E. Hall, **A History of Southeast Asia**, p. 807
7. Syamananda, **op. cit.**, p. 171
8. **Ibid.**
9. **Ibid.**, p. 172
10. Hall, **op.cit.**, p. 171
11. Syamananda, **op.cit.**, p. 172
12. ดร.ไพฑูริย์ ช่างเรียน **ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย** บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช พระนคร พ.ศ. 2514 หน้า 35
13. Syamananda, **op.cit.**, p. 171
14. ดร.ไพฑูริย์ ช่างเรียน **ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย** หน้า 38
15. ขจิตถัย บุรุษพัฒน์ **การเมืองและพรรคการเมืองของไทย** สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ พระนคร พ.ศ. 2511 หน้า 111
16. เล่มเดียวกับเชิงอรรถที่ 15 หน้า 111-112
17. เล่มเดียวกับเชิงอรรถที่ 15 หน้า 113-114

18. พระยาทรงสุรเดช “การปฏิวัติ 24 มิ.ย. 75” ใน **บันทึกพระยาทรงสุรเดช รวบรวม**
โดยนรนิติ เศรษฐบุตร, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ โรงพิมพ์อักษรไทย พระนคร พ.ศ.
2514 หน้า 23
19. Syamananda, *op.cit.*, p. 173
20. พระยาทรงสุรเดช “การปฏิวัติ 24 มิ.ย. 75” หน้า 23
21. เล่มเดียวกับเชิงอรรถที่ 20 หน้า 58
22. บุญเรือง จุฬรักษา **การเมืองในประเทศไทย** โรงพิมพ์มิตรไทย พระนคร พ.ศ. 2489
หน้า 12 อ่างอิงในขจัดภัย บุรุษพัฒนา **การเมืองและพรรคการเมืองของไทย** หน้า 118
23. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ **เจ้าชีวิต** หน้า 692-693
24. ปรีดี พนมยงค์ **บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย** นาย
ปราโมทย์ พึ่งสุนทร จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส 24 มิถุนายน พ.ศ. 2515 โรงพิมพ์นิติเวช
พระนคร พ.ศ. 2515 หน้า 38-39
25. ขจัดภัย บุรุษพัฒนา **การเมืองและพรรคการเมืองของไทย** หน้า 121
ดร.ไพบุลย์ ช่างเรียน **ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย** หน้า 78
26. ดร.ไพบุลย์ ช่างเรียน **ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย** หน้า 78-79
27. เล่มเดียวกับเชิงอรรถที่ 26 หน้า 41-42
28. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ **เจ้าชีวิต** หน้า 697
29. ดร.ไพบุลย์ ช่างเรียน **ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย** หน้า 81
30. พระยาทรงสุรเดช “การปฏิวัติ 24 มิ.ย. 75” หน้า 25-26
31. ขจัดภัย บุรุษพัฒนา **การเมืองและพรรคการเมืองของไทย** หน้า 166
32. ดร.ไพบุลย์ ช่างเรียน **ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย** หน้า 49-50
33. เล่มเดียวกับเชิงอรรถที่ 32 หน้า 52
34. เล่มเดียวกับเชิงอรรถที่ 32 หน้า 52

35. นรนิติ เศรษฐบุตร ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “เจ้าคุณทรงสุรเดช” ในบันทึกพระยาทรงสุรเดช หน้า 7
36. เล่มเดียวกับเชิงอรรถที่ 35 หน้า 10
37. ขจัดภัย บรูซพัฒนา การเมืองและพรรคการเมืองของไทย หน้า 166
38. Donald E. Nuechterlein, **Thailand and The Struggle for Southeast Asia.** (Cornell University Press, Ithaca, New York 1965), p. 37
39. นรนิติ เศรษฐบุตร ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “เจ้าคุณทรงสุรเดช” หน้า 13
40. ว.ช. ประสงค์ แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้าฯ โรงพิมพ์อักษรสาส์น พระนคร พ.ศ. 2505 หน้า 696-697 อ้างอิงใน ดร.ไพบูลย์ ช่างเรียน **ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย** หน้า 45
41. สงบ สุริยินทร์ **ประวัติ 11 นายกรัฐมนตรี** โรงพิมพ์อักษร พระนคร พ.ศ. 2502 หน้า 772 อ้างอิงใน ดร.ไพบูลย์ ช่างเรียน **ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย** หน้า 45
42. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ **เจ้าชีวิต** หน้า 708
43. เล่มเดียวกับเชิงอรรถที่ 42
44. สุพจน์ ดำนตระกุล **ชีวิตและงานของดร.ปรีดี พนมยงค์** ประจักษ์การพิมพ์ พระนคร พ.ศ. 2514 หน้า 65-120
45. ดร.ไพบูลย์ ช่างเรียน **ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย** หน้า 46 พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ **เจ้าชีวิต** หน้า 709-710
46. Nuechterlein, **op.cit.**, p. 39
47. ขจัดภัย บรูซพัฒนา **การเมืองและพรรคการเมืองของไทย** หน้า 149-151
48. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ **เจ้าชีวิต** หน้า 714-715
49. สิริ เปรมจิตต์ **พระบรมราชจักรีวงศ์** หน้า 569-570
50. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ **เจ้าชีวิต** หน้า 718

51. Nuechterlein, **op.cit.**, p. 40
52. สุพจน์ ด้านตระกูล **ชีวิตและงานของดร.ปรีดี พนมยงค์** หน้า 157
53. วิเทศกรณีย์ **ประวัติศาสตร์ชาติไทย** เล่ม 2 โรงพิมพ์ศิลปประบรรณาการ พระนคร พ.ศ. 2512
54. **เล่มเดียวกับเชิงอรุณที่** 53 หน้า 164-211
55. Hall, **op.cit.**p3 13
56. **Ibid.**
57. **Ibid.**
58. สุพจน์ ด้านตระกูล **ชีวิตและผลงานของดร.ปรีดี พนมยงค์** หน้า 162
59. Nuechterlein, **op.cit.**p.71
60. **Ibid.**.p. 73
61. **Ibid.**.p.45
62. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ **เจ้าชีวิต** หน้า 731
63. Nuechterlein, **op.cit**p. 80
64. **Ibid.**
65. Syamananda, **op.cit.**p.188
66. **Ibid.**.p.192
67. วิเทศกรณีย์ **ประวัติศาสตร์ชาติไทย** หน้า 370
68. Syamananda, **op.cit.**p.190
69. สิริ เปรมจิตต์ **พระบรมราชจักรีวงศ์** หน้า 561-564
70. Syamananda, **op.cit.**p.191
71. **Hall, op.cit.**,p?05-906

72. Syamananda, **op.cit.**, p . 194

73. **Ibid.**, p. 195

พิมพ์ที่... สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University Press.

